

UNITÁRIUS ÉLET

XXX. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

1976. JANUÁR—MÁRCIUS

AZ ÖRÖK ÉLET

Gal. 6,8.

Örök élet! Kihez nem áll közel ez a két szó? Ki nem gondol közülünk az örök életre, mint arra a boldogságra, mely hitünk által megnyílik előttünk? Ki ne szeretne méltó örököse lenni ennek a boldogságnak?

Néhány évtizedes földi élet után az örök életről szóló kérdés mindannyiunk előtt felmerül, és keressük a választ arra, hogy mi vár reánk, ha majd egyszer szívünk utolsó dobban? Az öntudatos, önálló életbe való belépésnél nem lehet nem gondolnunk arra, hogy miként éljünk, miként kell berendeznünk életünket, hogy földi életünk ne legyen terméketlen az örök élet számára!

Az élet tetőfokán a hívő ember az örök élet elnyerése szempontjából számba veszi: eddigi életútja helyes, igaz és jó volt-e? Az öregség már az örök életbe jutás küszöbén áll, és lelki szemekkel már betekint abba!

Az evangéliumi ifjú a maga kérdésére, „mit cselekedjem, hogy az örökéletet elnyerhessem”, a názáreti Jézusnál talált választ. Mi Pál apostol szavaiban keressük az útmutatást ahhoz az élethez vezető úton, amelyre most földi életünk minden gondolata, munkája, törekvése és harca összpontosul.

Ezen a szép húsvéti reggelen, amikor az örök élet himnusza zengi be a világot, a költő így szól hozzánk:

A lélek amikor búcsúzva bontja szárnyait,
visz magával a földről valamit.
Eszmét, melyet a világra ő hozott
virágot, melyet ő virágoztatott
Én istenem, én mit vigyek néked?
Nem vihetek mást, csak verseket.
S amikor, Uram, hozzád érkezem,
könnyű kezem miatt szégyenkezem.
A választottakból csak egy maradt,
az, melyben elfogtam egy sugarad.
Az, amelyikben elmondtam neked,
hogy szerettem drága földedet.
S szólok: CSAK ENNYIT HOZTAM, Ó URAM
ne ítélj meg nagyon szigorúan.

(Áprily: Útravaló)

Húsvét ünnepén az élet és a halál nagy kérdései nagyon közel kerülnek hozzánk. Néha, ha betegség, ha szenvedés ér, ha álmaink nem teljesülnek, ha reményeinkben csalódunk, próbáljuk a titkos holnapot, a jövődöt eltakaró felhőket megszaggatni, hogy bepilantsunk a boldogságot rejtő kékségbe. De ma, ezen az ünnepen, akik itt vagyunk, és akik munkánkkal és imádságunkkal alkotjuk földi létünket, feleletet keresünk Istenben bizó mély hittel arra, hogy mi az értelme, célja egész életünknek, hogy abból egyszer az örök élet áldása fakadjon ránk, amikor majd haza szólít a teremtő és megtartó Isten. Nemegyszer tesszük fel magunknak, embertársainknak, Istennek a kérdést, miért születünk, miért élünk? Mi a célja életünknek? Ki-ki hite és tapasztalata alapján más és más választ ad e nagy és mindent eldöntő kérdésre.

Életünk, ahogyan az apostol mondja, örök magvetés — kora hajnaltól késő estig — gyermekkorunktól életünk alkonyáig. Szép az az élet, mely virág alatt, de mindig az iszap felett tud magvető lenni, áldott az a magvetés, melyet édesanyánk álma aranyoz be és szépit meg, csodálatos az a magvetés, mely a vadon nőtt gyöngyvirághoz hasonlóan a kövekből is életet fakaszt, hogy meleg, foszlós kenyérhez legyen hasonló életünk. A lélekből arat örök életet Balázs Ferenc, akinek életútja az isten- és emberszolgálat jegyében teljesedett ki.

Most, amikor lelki szemekkel felismertük, hogy minden virágvasárnapnál és nagypénteknél erősebb a húsvéti örömmézenet, jobban, mint bármikor, érezzük és tudjuk, hogy aki vet a léleknek, a lélekből arat örök életet.

Nemegyszer mondjuk, hogy az élet napokból áll, és ha az egyes napok jók voltak, jó volt egész életünk. Azért kérdezzük hát meg minden reggel Istentől: „Uram, mit akarsz, hogy cselekedjem?” És határozzuk el minden reggel, hogy a napot csak úgy fogjuk átélni, mint igazi magvető, aki a legnemesebb magvakat, búzaszemeket veti az elkészített magágyba. Az élet legnemesebb parancsait úgy töltjük be, mintha éppen ez a nap életünk utolsó napja lenne. Ne feledjük egy percig sem, hogy a mai napról csak olyan számadást kell adnunk, mint életünk utolsó napjáról, mert az Isten nem feled semmit. Mulasztásaink számon vannak tartva. Ezért napközben is vessünk egy-egy pillantást lelkünk, szívünk mélyére, hogy lássuk, vajon tetteinkben az Isten iránti szeretet-e a vezetőnk, vagy pedig a testiség szülte harag, irigység, bosszú, kapzsiság, hiúság, múlandó életöröm vezetnek, melyek annyi ifjú és felnőtt lelkét gyomként lepték el a világ minden táján. Ne feledjük egy percig se, hogy Isten szeme rajtunk nyugszik szüntelen, mintha csak egyedül lennénk a világon; aki tudja gondolatunkat, hallja szavunkat, látja lépéseinket, melyeket tettünk, vagy tenni elmulasztottunk. Ez a te, az én, a mi magvető utunk és nem kétséges egy percig sem, hogy nekünk a lélek magvait, az evangéliumot kell vetnünk, hogy részesei lehessünk az örök üdvösségnek. Ezért mondja Máté evangélista: „jobb néked fél szemmel bemenned az életre, hogynem két szemmel vettetned a gyehenna tűzére”, és ezért olvassuk János evangéliumában: „Az pedig az örök élet, hogy megismerjenek Téged, az egyedül igaz Istent”.

Bár az evangéliumok s Jézus egész élete naponként erősítik bennünk az örök életben való bizonyosságot, mégis sokszor lázadozunk a halál ellen. Jönnie kell húsvétnek minden esztendőben, hogy megerősítse bennünk a halhatatlanság, az üdvösség, az élet koronájának Istentől nekünk adott legnagyobb áldását!

Az örök élet bizonyossága a ma ránk virradt húsvét ünnepe, hogy mint örök magvetők ne tévelyegjünk, ne kételkedjünk hitünk igazságában, hanem teremjünk

méltó gyümölcsöt az örök élet számára. Ezért tartja az unitárius ember a legnagyobb értéknek az életet, hogy abban hivatását megélve, Isten országát munkálva, a jézusi szeretet magvait hintve, méltó legyen Isten bennünket ölelő örök szeretetére.
Adja Isten, hogy ennek a húsvétnek tanítása és bi-

zonyossága kísérjen el bennünket életünk alkonyáig, a temetőkertig, hogy majd kilépve az örök életbe, vegyük az élet koronáját, melyet Isten ad az ő hazatérő gyermekeinek! Amen.

Dr. Izsák Vilmos

Keresztény Magvető 1975. évi 1. számából

Dr. Bakos Lajos püspök ünneplése

Dr. Bakos Lajos dunántúli református püspök, a hazai református püspökök nesztora nemrégiben töltötte be életének 70. évét. Több, mint tíz esztendeje áll egyházkerülete élén. Bölcs és melegszívű pásztor, nagyszerű egyházkormányzó, tudós teológus és igaz ember. Egyháza legmagasabb testülete és az Állami Egyházügyi Hivatal magasrangú képviselői köszöntötték e neves évforduló alkalmából.

Mi unitáriusok is tisztelettel és szeretettel köszöntjük az áldozatot vállaló és áldozatot hozni tudó embert, aki megjelenő új könyve honoráriumát a nyíregyházi református szeretetintézménynek ajándékozta. Egyházunk jó kívánságait veszprémi lakásán dr. Ferencz József püspök és Bartók Béla főgondnok jan. 31-én személyesen tolmácsolták.

Az esztergomi érsek kinevezése

VI. Pál pápa kinevezte dr. Lékai László püspök, esztergomi apostoli kormányzót esztergomi érsekké. A kinevezéshez a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az előzetes hozzájárulást megadta.

VI. Pál pápa dr. Ijjas József kalocsai érseket kimagasló érdemei elismeréséül pápai trónállóvá nevezte ki.

Dr. Lékai László esztergomi érsek, febr. 13-án, Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke előtt esküt tett. Kinevezése alkalmából püspökünk és főgondnokunk

táviratilag üdvözölte az új esztergomi érseket, aki azt táviratilag megköszönte. Febr. 24-én Esztergomban történt ünnepélyes beiktatásán egyházunkat püspökünk képviselte.

Az új esztergomi érsek a febr. 15-i napilapokban bölcs és jó hatást kiváltó nyilatkozatot adott a napisajtónak, melyben az egyház és a haza egyenlő szolgálatát hangsúlyozta. Munkaköre ellátásához Isten gazdag áldását kérjük.

Kriza János és a kortárs eszmeáramlatok

E címen írt értékes beszámolót a *Vigilia* 1976. évi januári számában Tóth Sándor. Elmondja, hogy „az elmúlt évben a nagy folklorista halálának centenáriuma emlékezve a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportja és a Magyar Néprajzi Társaság háromnapos plenáris ülést tartott.” Tóth Sándor méltatásából idézzük a két unitárius előadáshoz fűzött megjegyzéseit. Filep Antal Kriza egyik mondatához „Jó remény fejében csináljuk az adósságot, nem tudom bizonyosan, képesek leszünk-e megfizetni is” a következőket fűzte: „Pedig mi vagyunk örökre az ő adóssai.” Filep Antal dolgozata — írja Tóth Sándor — pedagógustörténeti újdonságokkal lepelt meg, s ha szabad ezúttal is ökümenéről beszélni: egyháztörténeti különlegességekkel. Filep ugyancsak visszautalva a XVI. századra, kimutatta a folyamatot az unitárius egyház pedagógiai tevékenységében, és statisztikailag alátámasztva kijelentette, hogy Krizáék iskola-fenntartó működése ma is tiszteletet ébreszt, hiszen az „50 ezernyi kis közösség, amelyik lényegében nagyon szerény anyagi teherbíró képességű volt, egy főiskolát és 3–4 középiskolát tartott fenn. A korabeli viszonyaink közt ez óriási szám. Akár a protestáns, akár

a katolikus iskolarendszerrel vetjük egybe, imponáló.” Hogy Kriza, mint püspök és tanár mit tett „az iskolai kedv fokozásáért”, Filep az alábbi adatokkal igazolta: Kriza és egyik tanártársa alapította Keresztény Magvető módszeresen közölt az oktatás, nevelés értékeit hangoztató prédikációkat. Nagy terjedelmet szentel a folyóirat a pedagógia, iskolaügy elvi, szervezési, tervezési problémáinak. E témakörben olyan kiváló munkatársai voltak, mint maga Brassai Sámuel...

Idézzük továbbra is Tóth Sándor írását: Kriza közéleti szereplésének méltatását Kovács Lajos kolozsvári unitárius püspök — Kriza utódja és dédunokája — folytatta azzal, hogy a tulajdonában levő forrásmunkákat idézve bebizonyította: a neves tudós etikai meggyőződésből cselekedett mindig, a néphez és a haladáshoz pártolva kezdettől fogva. Utalt Jakab Elek életrajzi munkájára, amelyben az áll, hogy a humanista Kriza a „munkásosztály emelését, a szabadságot igen fontosnak tartotta.” (Megjegyezzük: a korabeli angol unitárius gondolkodás ilyen témájú műveit szép számmal lefordította, s így — ugyancsak Jakab szavai — „oly

eszmevilággal gazdagította a magyar irodalmat, mely egészen új, eredeti...” Tudtunkkal eddig ez a hatás irodalmunkban kidolgozatlan). Kovács Lajos a Vadrózsák gyűjtőjének jellemét elemezve elmondta, hogy hiányzott gondolkodásmódjából a szűkkeblű felekezetiesség, a rideg formaiság. A „keresztény türelmet és minden ember testvériségét” tanította s igazolta életével.

Nem ismerte a „nemzeti elfogultságnak, fölényességnek és egyoldalúságnak az árnyékát sem.” 1866-ban Arany Jánossal közölte véleményét egy, a román népköltészetből kiválogatott és magyarra fordított gyűjteményről: „Én... a román népköltési gyűjteményt kiadandónak tartom, még azon esetben is, ha az ilyen népköltemények csak prózába lennének fordítva, mert így is szellemi nyereségnek, nemzeti irodalmunk gazdagításának ítélném azt, hogy a gondviselés által nekünk egy hazába, egy nemzet-családi életre rendeltetett népek egész gondolat- és érzés- és akaratvilágával módunk van megismerkedni. Tóth Sándor beszámolója a továbbiakban a szimpozionon elhangzott legfontosabb előadásokat ismertette.

Hazánk dolgairól...

A beköszöntött 1976-ik esztendő első napjaiban végzett számadást az *Országos Béketanács*. Számbavette az elmúlt 1975. esztendő eredményeit, majd *Sebestyén Nándorné* főtitkár és dr. *Réczei László* ügyvezető elnök tájékoztatása után elfogadta az idei év programját. Úgy idehaza, mint külföldön van tennivaló elég, hiszen a világ nem nyugodt ma sem. Itt-ott helyi háborúk, politikai feszültségek nyugtalanítják a békeszerető embereket.

A békemunkáról *Sarlós István* azt mondta, hogy olyanra van szükség, amely „mozgósít a világ elnyomott, szabadságukért, függetlenségükért küzdő népeinek politikai, erkölcsi, s ha kell anyagi támogatására”. Ma e feladatok közül az *angolai nép* támogatása áll harcunk középpontjában. Ezért helyes ugyancsak *Sarlós István* megállapítása: „A mozgalom feladatai sokasodnak, egyik másik helyébe újabbak lépnek. Amíg például Vietnam népe igazságos háborúját vívta, addig e küzdelem támogatására mozgósított az Országos Béketanács. A történelmi jelentőségű győzelem óta, a béke napjaiban pedig az országépítő munka támogatása a feladat. A szocialista külpolitika egyre hatékonyabban formálja a világ arculatát... Ahogyan erősödik, gazdagodik egy szocialista ország gazdasági élete, úgy tud más népeket egyre jobban segíteni, fellépni az elnyomottak érdekében. Ezért szolgálja béketörekvéseinket, külpolitikánkat is belső feladataink maradéktalan elvégzésére, nagy céljaink valóra váltására.”

Az ülésen felszólt *Romas Chandra* a Békevilágtanács főtitkára is. Az ülésen egyházunkat püspökünk képviselte.

A *Hazafias Népfront* országos tanácsa ugyancsak az esztendő első napjaiban tartott ülést, melynek jelentőségét emelte az is, hogy azon megjelent és felszólt *Kádár János* is. *Kállai Gyula* elnöki megnyitója után *Sarlós István* főtitkári beszédében többek között megállapította: „arra törekedtünk, hogy minél több ember megértse: a hazafiság és a szocializmus elméletileg és gyakorlatilag is összefügg.” Ezt az elvet vallja egyházunk is hiszen erre tanított megpróbáltatásokban gazdag múltunk, amikor a haza javára és az ember előhaladásáért, boldogabb életéért emeltük fel szavunkat. Összefügg a hazafiság és a nemzetköziség kérdése is, ezért tartjuk szem előtt az elnyomott országok igaz törekvéseit és igyekszünk azokat támogatni. Örvendünk *Sarlós* főtitkár e megállapításának is: „Nagy fi-

gyelmet fordítottunk történelmi múltunk, népünk haladó forradalmi hagyományainak ápolására, hazánk felszabadulása 30. évfordulójának megünneplésére.” A Hazafias Népfront legfontosabb feladata a békéért és a társadalmi haladásért folytatott harc, s e gondolatot méltóan egészítette ki *Kádár János* felszólalásának e gondolata: „a szocialista nemzeti egység további erősítéséért nagyon komolyan kell dolgozni.”

Az országos tanács egyhangúan határozattá emelte a főtitkár indítványát, hogy szeptember 16—18-ra hívják össze a Hazafias Népfront VI. országos kongresszusát, hogy annak előkészítése jegyében a fentebb idézett gondolatok szellemében készülődjünk.

Megemlékezünk arról, hogy *harminc évvel ezelőtt 1946. február elsején hazánkban létrejött a Magyar Köztársaság*. Az utolsó Habsburg uralkodó 1918-ban már elhagyta a magyar királyi trónt, de a Horthy rendszer király nélküli királyságot tartott fenn, mert ezt a formát tartotta legalkalmasabbnak elnyomó céljai támogatására. Ismeretes, hogy 1946-ban tulajdonképpen a harmadik köztársaság alakult meg hazánkban. Kossuth nevéhez és 1849-hez fűződik az első köztársaság kikiáltása, Károlyi Mihály nevéhez és 1918-hoz a másodiké. A harmadikat olyan társadalmi erők változása hozta létre, melyet semmiféle belső vagy külső erőszak nem tudott megdönteni.

Ebből a harmadik köztársaságból született meg „az idők teljességében” ahogyan azt mondani szoktuk, a *Magyar Népköztársaság*, mely ma szilárdan védi társadalmi rendünket, építi a szocializmust és szebb és boldogabb életet biztosít hazánk minden igaz polgára, a hű és jó hazafiak számára. A Magyar Népköztársaság törvényhozása által megalkotott Alkotmányunk a biztosítéka annak, hogy eleink kísérletei jó irány felé mutattak. Ennek védelme alatt éljük életünket és bizunk az elkövetkezendő idők békés és boldog életében.

Az idei év őszén *okt. 8—11. napjain tartandó fejlődési világkonferencia házigazdája*, felelős rendezője az *Országos Béketanács* lesz, mely megfelelő kereteket kíván biztosítani ennek a Budapesten tartandó fontos nemzetközi eseménynek is.

Az idei esztendőben kezdtük el az V. ötéves terv első esztendejét, nehezebb körülmények között, mint az elmúlt években. A szép feladat a népgazdaság bármely részén dolgozó hívünket újabb erőfeszítésekre serkentessen, hiszen mindannyian mindnyájunkért, a nemzetért, saját szebb jövőnkért dolgozunk.

Az egyházak világtanácsának közgyűlése

Heteken át tanácskoztak az afrikai *Nairobi*ban az Egyházak Világtanácsának kiküldöttei. A közgyűlés a következő ciklusra hattagú elnökséget választott, akik között első ízben foglalt helyet két nő is. Az elnökök a következők: *Annie Jagge* a ghanai bíróság bírójának, presbiteriánus, *Cynthia Wedel* az észak-amerikai episzkopális egyház tagja, *J. Miguel Bonino* metodista lelkész, Argentínából, *Nikodim* az orosz orthodox egyház metropolitája, a Szovjetunióból, *T. B. Simatupang* tábornok, az indonéz református egyház világi vezetője és *Olof Sundby*, a svéd evangélikus egyház uppsalai érseke.

A *Reformátusok Lapja* kérdéseket tett fel *dr. Bartha Tibor* püspöknek, a világyűlésen részt vett magyar küldöttség vezetőjének, ezek közül idézzük az alábbiakat, s az azokra adott választ olvasóink tájékoztatásául:

Püspök Úr! Mi volt a nagygyűlés legszembeötlőbb vonása?

— Mindenekelőtt a tanácskozás rendkívüli méreteire kell rámutatnom. Az Egyházak Világtanácsa 271 tag-

egyházat — ez a szám *Nairobi*ban 286-ra emelkedett! — mintegy 700 küldött képviselte. A megfigyelők, szakértők, ún. „testvéri delegátusok”, vendégek és stábtagek száma együttvéve szintén 700 körül mozgott. Ha tekintetbe vesszük az újságírókat, helyi szervezőket, látogatókat, akkor a jelenlevők létszámát 2500-ra becsülhetjük. A számok mellett azonban utalhatok az időtartamra is, hiszen a nagygyűlés szokatlanul hosszú időt, csaknem három hetet vett igénybe.

Mi jellemezte a nagygyűlésen elhangzott előadásokat?

— Mindenekelőtt a legutóbbi nagygyűlés óta eltelt időszakról hangzottak el beszámolók, így a Központi Bizottság elnökének és a főtitkárnak a jelentése. Mindkét előterjesztést az jellemezte, hogy elválaszthatatlan egységben látta a szeretet nagy parancsának két részét és sürgette a megújulást mind az istentisztelet, mind az emberszeretet vonatkozásában.

— A további előterjesztések egyik csoportja az egyházak társadalmi felelősségének kérdéseivel foglalkozott. Különösen nagy figyelmet keltett *Brown* ame-

rikai teológiai tanár „Kicsoda Jézus Krisztus, aki felszabadít és egyesít?” c. előadása, és Birch ausztráliai biológia professzor fejtegetése a technikai fejlődéssel összefüggő problémákról. Általában az volt a benyomásunk, hogy az EVT — amint ez különösen az uppsalai nagygyűlés óta megállapítható — jelentős figyelmet fordít az emberiség égető problémáira és az egyházak ezzel kapcsolatos feladataira.

— Más előadások a hitben való elmélyülés kérdéseiről szóltak, különösen az egység és a misszió összefüggésében. Engem igen megragadott Arias bolíviai püspök felismeréseiben gazdag beszéde. Egyebek között aláhúzta, hogy a teljes evangéliumot kell hirdetni az egész embernek, és pedig abban a történelmi helyzetben, amelyben él. Ugyanő hangsúlyozta, hogy az evangélium hirdetése a gyülekezet feladata, amelyet szóban és cselekedetekkel egyaránt végeznie kell. Sok más tétele is közel állt a mi szemléletmódunkhoz.

Hogyan értékeli Püspök Úr a nagygyűlés munkáját és eredményeit?

— A nairobi világtalálkozó sokkal nagyobb méretű volt annál, mintsem közvetlenül bezáródása után végleges véleményt lehetne mondani. Magam is elmélyülten foglalkozom e kérdéssel. A mostani nagygyűlést személyes tapasztalatok alapján tudom összehasonlítani a két legutóbbival. Arra igyekszem, hogy különválasszam azokat a jeleket, amelyek a Szentlélek munkájáról vallanak, azoktól a jelenségektől, amelyekben a mi emberi akarásunk, törekvéseink tükröződnek.

— A magyar ökumenikus tanulmány kifejezte váradalmainkat a nagygyűléssel kapcsolatban. Reméltük és kívántuk: bárha hűségesen hirdetné meg az evangéliumot, bárha igaz bűbánatra ösztönözne és segítséget nyújtana ahhoz, hogy a kereszténység Krisztus lábnyomát követve szolgáljon az emberért a történelem dimenziójában. Megfelelt-e ezeknek a váradalmaknak a nagygyűlés? Igen, ez a kérdés. Mind a három reménységünk vonatkozásában meg kell állapítanunk, hogy ígéretes jelek tanúi lehettünk, és ez Isten Lelkének az ajándéka. Az értetlenségről és érzéketlenségről, az Isten munkájának jeleit látni nem akaró restségről is tudunk mind önmagunkban, mind másokban.

Az Evangélikus Életben D. Káldy Zoltán püspökelnöknek feltett kérdéseket és válaszokat olvashattunk, melyek közül az alábbiakat idézzük:

— Az „egység” kérdésében milyen álláspont alakult ki a nagygyűlésen?

— Erre elég nehéz felelnem. Köztudomású, hogy fél évtizeddel ezelőtt is, egyes nyugati egyházi körökben igen nagy reménységet fűztek ahhoz, hogy valamilyen formában létrejön a protestáns, az ortodox és a római katolikus egyházak közötti egység. Szó volt róla, hogy a római katolikus egyház belép az Egyházak Világtanácsába. Sokak csalódására ez nem történt meg. Ennek ellenére a római katolikus egyház 16 képviselője most is részt vett a nagygyűlés munkájában. A nagygyűlés megállapította, hogy a közeledésben az „előrehaladás lelassult”. „A találkozás kezdeti szakasza elmúlt és az egyházak most az ökumenikus közösség mélyebb problémáival néznek szembe.” A nagygyűlés úgy látta, hogy a fő nehézség abban van, hogy „a római katolikus egyház meggyőződése szerint Jézus Krisztus egyetlen egyháza benne él, nem zárja ki ugyan a más egyházakkal való dialógust és együttműködést, de az a hangsúly, melyet saját identitására helyez, megnehezíti a más egyházakkal való cselekvést.”

Pozitív irányban megállapította a nagygyűlés, hogy a római katolikus egyházzal való teológiai eszmecsere „új és váratlan eredményekre vezetett. Olyan témák lettek most a közös vizsgálat tárgyai, melyekkel néhány évvel ezelőtt nem lehetett volna foglalkozni. A bibliafordítás területén való együttműködés várakozáson felül kibővült.” Nemcsak a római katolikus egyház irányában, hanem általában a keresztyén egyházak egymáshoz való viszonyában a nagygyűlés nem az organizációs, tehát szervezeti egységet hangsúlyozta, hanem az „organikus egységet”. Ezzel összefüggésben hangsúlyt tett a „karizmatikus közösségre”. Mindez azt jelenti, hogy a különböző keresztyén egyházaknak a maguk sajátos kincseivel szolgálniuk kell egymásnak és egymás irányában „kiengeszteltnek”, illetőleg „megbékéltnek” kell lenniük. Egyébként sajnálatos módon mutatkozott meg, hogy az Egyházak Világtanácsa tagegyházai is messze vannak az egységtől, hiszen a „közös” úrvacsoravételtől több egyház képviselője távol maradt.

— Foglalkozott-e a nagygyűlés kifejezetten a „politikai kérdésekkel”?

— Nemcsak foglalkozott, hanem több égető kérdésben határozottan állást is foglalt. A közel-keleti kérdésben aggodalmát fejezte ki a „katonai erő folyamatos beáramlásáért erre a területre”. Azt az álláspontját juttatta kifejezésre, hogy Izraelnek ki kell vonulnia az általa elfoglalt területről, biztosítani kell a palesztin nép önrendelkezési jogát, továbbá Izraelnek és az arab államoknak el kell ismerni egymás határait. (Természetesen Izrael kivonulása után.) Köszöntötte a Nagygyűlés az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia Helsinkiben aláírt záródokumentumát, értékelve az abban foglalt alapelveket. Felhívással fordult az érdekelt kormányokhoz, hogy „haladéktalanul minden részletében hajtsák végre a helsinki egyezményt”. Az egyházaknak is fáradozniuk kell a maguk helyén azért, hogy ezek az elvek érvényesüljenek. Angolával kapcsolatban aggodalmát fejezte ki a nagygyűlés, hogy „az angolai konfliktus az afrikai földrészen nagyobb háborúvá szélesedik”. Dél-Afrika beavatkozása Angolába komolyan csökkentette e terület problémáinak békés megoldását. Felszólította a nagygyűlés az érdekelt kormányokat, hogy tartsák tiszteletben Angola függetlenségét és területi sérhetetlenségét.”

— Milyen negatív vonásokat tapasztalt Püspök Úr a nagygyűlésen?

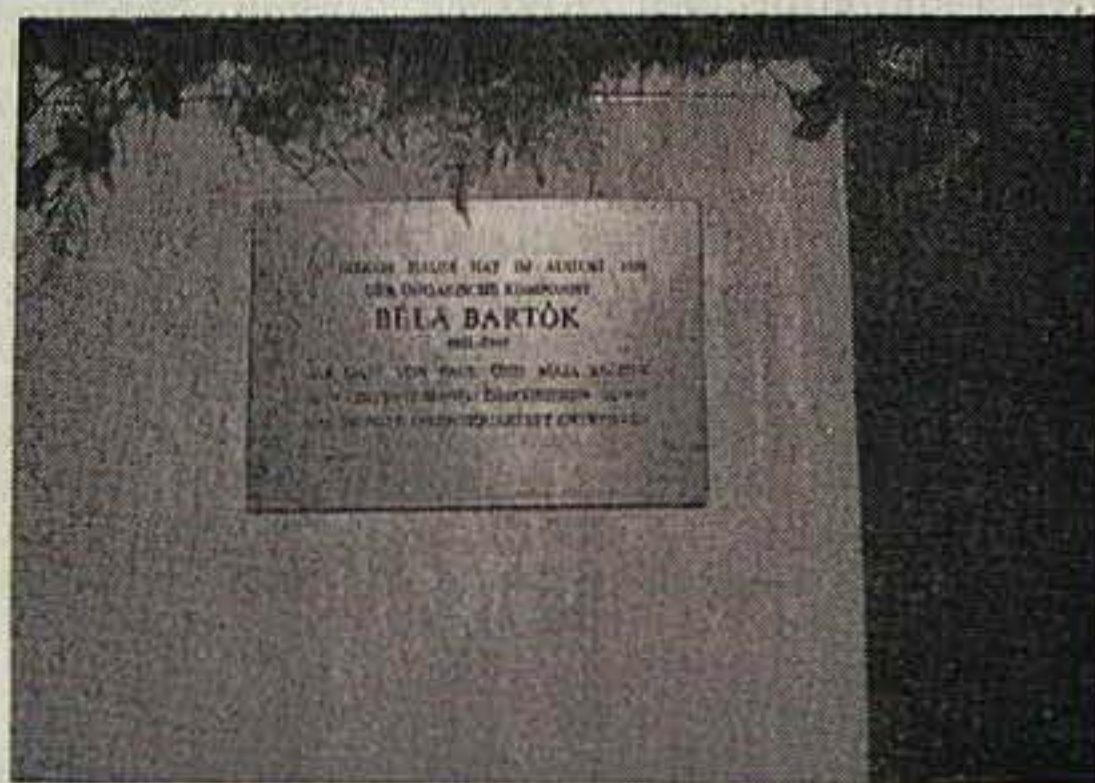
— Sajnos voltak negatív vonások is. Egyes nyugati egyházak képviselői a jelek szerint nem nagyon örülnek Nyugat és Kelet közeledésének, amelyet a helsinki záródokumentum is elő akar mozdítani. Éppen a záródokumentum tárgyalásánál intéztek támadást több szocialista ország ellen. A nagygyűlés egyes szakaszaiban újra lehetett érezni a hidegháború feléledését. Vannak olyan nyugati egyházi emberek, akik szeretnek mindig más egyházakkal és országokkal foglalkozni, ahelyett, hogy a saját országukban fennálló társadalmi igazságtalanságok ellen és az emberi jogoknak a saját országukban való megsértése ellen tiltakoznának. Természetesen, ezt vissza kell utasítanunk és Nairobiban vissza is utasítottuk.

Úgy látom, hogy a negatívumok ellenére, a nagygyűlés munkája zömében előrevivó volt.

A közgyűlésen részt vett többi magyar delegátus Laczkovszki János a baptista egyház elnöke, dr. Tóth Károly a KBK főtitkára és dr. Pröhle Károly az Ökumenikus Tanács főtitkára, bizonyonnyal egyetértett dr. Bartha Tibor püspökkel, aki úgy nyilatkozott, hogy Nairobiban „ígéretes jelek tanúi lehettünk...”

„Bartók nyomában”

címmel cikk jelent meg a Magyarország című szemle 1975. évi 51. számában, beszámolva Werner Fuchss: „Bartók Béla Svájcban” nemrég megjelent könyvéről, amely világhírű zeneművészünk svájci kapcsolatait foglalja össze. Werner Fuchss évekig Svájc budapesti nagykövete volt és nyugdíjba vonulása után, hazájába visszatérve, összeállította ezt az eddig ismeretlen dokumentumgyűjteményt, mely most került első ízben publikálásra. A szerző ezt írja: „Bartók Béla huszonhét éves volt, amikor 1908-ban először lépett Svájc földjére és kapcsolatba került az ottani zenei körökkel. Több mint harminc esztendővel később, 1940. október derekán, önkéntes amerikai száműzetésébe indulva, utoljára utazott át Svájcban és elbúcsúzott svájci barátaitól. A két esemény között eltelt emberöltőnyi időszakban csak az első világháború szakította meg huzamosabb svájci kapcsolatait, bár azokban az években — távollétében — ott már előadták néhány korai művét. 1923-tól kezdve azután csaknem minden évben viszontláthattuk Bartókot. Gyakori svájci utazásainak főleg három oka volt: üdülés az alpesi világ

A saaneni (Bern kanton) ház falán 1975. nov. 21-én elhelyezett Bartók emléktábla, 1939. évi ott-tartózkodásának emlékére.

csöndjében és barátainak meglátogatása; előadóművészi szereplés, saját zenéjének tolmácsolása zongorán; végül bázeli barátai és támogatói számára komponált három legjelentősebb szerzeményének ösbemutatói.”

Saanenből 1939. augusztus 18-án azt írta fiának, Bartók Béla főgondnokunknak, hogy ott ugyanolyan nyugalomban élhetett művészetének, mint egy „régivilágbeli muzsikusként, akit mecénása vendégül hívott.” Idéziünk e levélből: „Sacherék vendégeként vagyok itten, mindenről ők gondoskodnak — távolból. Szóval egyedül lakom — egy néprajzi objektumban: teljesen szabályszerű parasztházban. Berendezése ugyan már nem néprajzi jellegű, de annál jobb, legesleg-összebb komfortú. Még zongorát is hoztattak számomra Bernből. Aug. 2-án 10-re volt jelezve az érkezése, és képzeld, nem 12-re vagy du. (mint nálunk szokásos) valamikor

állítottak be velem, hanem 3/4 10-kor. ... Szerencsére jól ment a dolgozás, 15 nap alatt elkészültem vele (egy kb. 25 perces mű), éppen tegnap fejeztem be. Most egy másik megrendelésnek kellene még eleget tennem: Székely Z-nak (illetve az „Új Magyar Vonósnyegyes”-nek) egy vonósnyegyest. 1934 óta jóformán csak megrendelésre dolgozom! ...”

Egy másik könyv, a Panoráma útikönyvek nemrég megjelent „Svájc” című kötete is foglalkozik Bartók Béla svájci kapcsolataival. Főgondnokunkkal erről beszélgetvén, elmondta a következőket: „Édesapámmal kapcsolatban sok téves adat kerül forgalomba, ezek közül egyet szeretnék helyesbíteni. A Panoráma útikönyv „Svájc” című kötetének második kiadásában a 339-ik oldalon és a hozzá tartozó képanyagban egyaránt az olvasható, hogy „Bartók Béla 1940-ben Saanenben készült fel amerikai emigrációjára”. Sajnálatos módon a Magyar Televízió is felhasználta ezt az adatot egy svájci útbeszámolóban.

1. Bartók Béla 1939. augusztusában tartózkodott Saanenben Paul Sacher vendégeként, ahol augusztus 2. és 17. között Sacher megrendelésére a Divertimentót komponálta.

2. Bartók Béla 1940-ben utolsó útja alkalmából (amely egyébként nem emigráció, hanem ideiglenes tartózkodás céljából történt) ugyan Svájcban keresztül utazott az Egyesült Államokba, de Saanent nem érintette és útjára természetesen Magyarországon készült fel.

Remélem, Svájcba utazó honfitársaink a fentiek tudatában fognak megfordulni a kedves svájci üdülőhelyen.”

Mondogatták azt is, hogy New York-ban Bartók Béla sírja el van hanyagolva. Ezt azért is szükségesnek tartjuk megemlíteni, mert egy-két évvel ezelőtt egy magyar napilapban is azt olvashattuk, hogy Bartók Béla New York közelében lévő sírja elhanyagolt. Ezzel kapcsolatban Főgondnokunk így nyilatkozott: „Amikor 1973. novemberében az ottani Unitárius Egyház vendégeként az Egyesült Államokban voltam, akkor a híveink körében is jól ismert Harrington lelkész házaspárral együtt látogattam meg Édesapám sírját. A sír nincs elhanyagolva, mert tudvalevő, hogy még az indiánháborúk korából származó törvények értelmében az Egyesült Államokban nem szabad sírhantot emelni. Ezért Édesapám sírja is csak névtáblával megjelölt lapos sírhely. A temető New York-tól mintegy 20 kilométerre, Ferncliff-ben van, és rendezett temető. Eppen a legutóbbi időben az Amerikai Magyar Cserkész Szövetség az amerikai szokásoknak megfelelően egy magyar nemzeti zászlót helyezett el a síron, amely messziről mutatja az amerikai zászlók között, hogy az egy magyar ember sírja.”

Főgondnokunk azt is elmondta, hogy 1975. november 21-én a svájci és a magyar UNESCO bizottság és a berni Magyar Nagykövetség emléktáblát helyezett el Saanenben Édesapja emlékére, melynek fényképét fentebb közöljük.

Vadady Vera

A helytörténeti konferencia

üléseit másodszor hívták össze Budapesten a Hazafias Népfőnt Belgrád rakparti székházának tanácstermébe. A rendezés és előkészítés munkájából kivette részét a főváros tanácsa is.

Az 1971-ben tartott első konferencia óta e jelentős mozgalom kiszélesedett, sokat fejlődött, és három egymást követő napon tartotta üléseit 1976 januárjában.

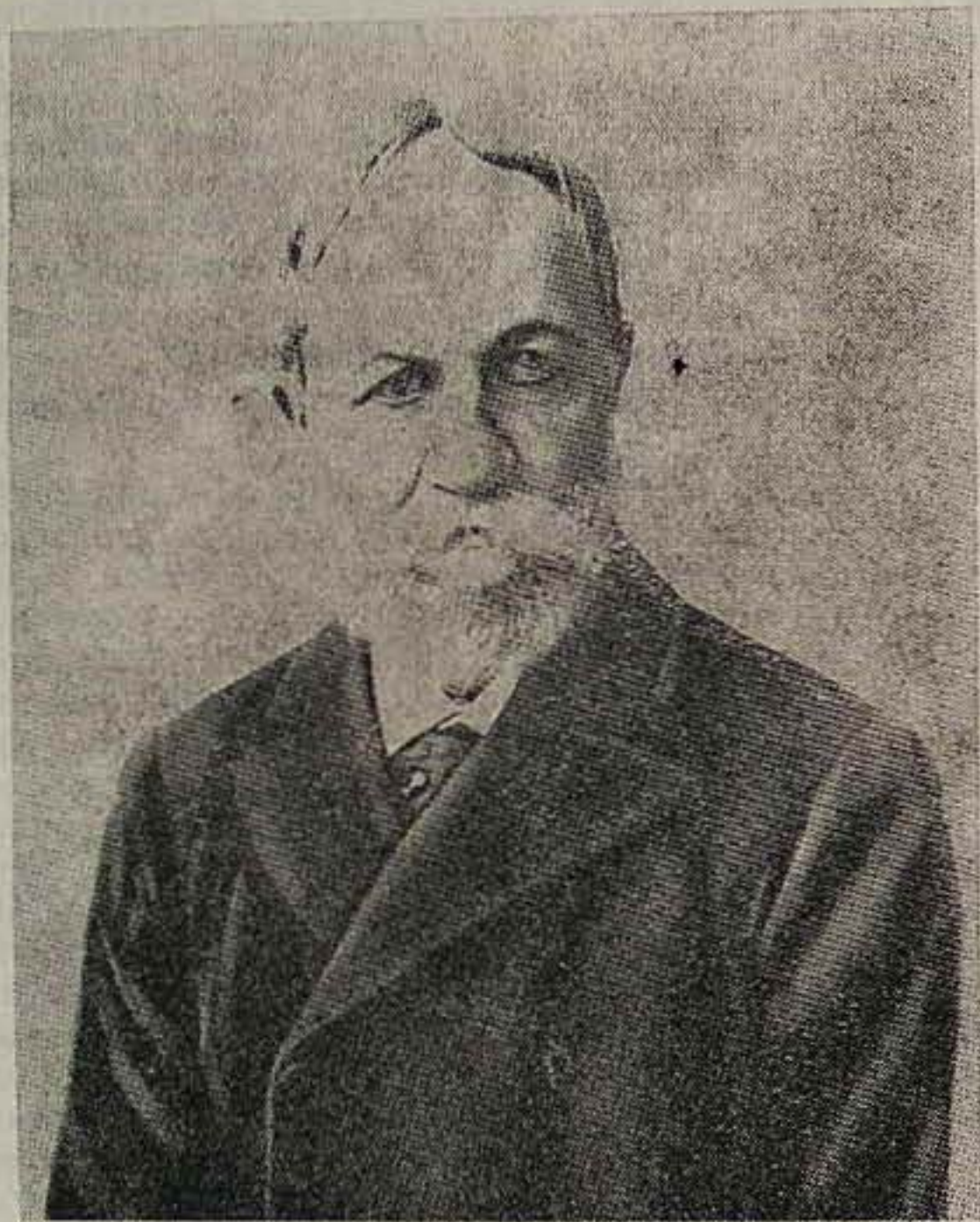
Csak jelezni tudjuk az elhangzott előadások címeivel e mozgalom fontosságát. dr. Mezei Gyula, fővárosi főosztályvezető hangsúlyozta, hogy e munka jelentős részt vállal az ifjúság szocialista hazafiságra való nevelésében. A fővárosi munkásságnak e mozgalomban való részvételéről dr. Gerelyes Ede, a Budapesti Történeti Múzeum főmunkatársa beszélt és

végül dr. Ságvári Ágnes, a Fővárosi Levéltárak igazgatója a várostörténeti kutatások aktuális kérdéseit világította meg. Számos hozzászólás és a korreferátumok tarkították az üléseket. A budapesti helytörténeti mozgalom jelentőségét Bodonyi Pálné, a Hazafias Népfőnt budapesti bizottságának titkára ismertette. A tanácskozáson részt vett Bartók Béla, egyházunk főgondnoka is.

Egy az Isten — regény és történelem

'Sakó István három Budapesten élt unokája, Andor, István és Gyula emlékének.

Az elmúlt évben Jókai Mór születésének százötvenedik évfordulóját ünnepeltük, az idén lesz száz éve, hogy az író Torockón járt, és A Hon megkezdte közölni *Egy az Isten* című, unitárius tárgyú regényét. Évfordulókon innen és túl ismét felmerül a kérdés: mi a valóság és mi a kitalálás abból, amit Jókai az 1848—49-es Torockóról írt? A kérdés nem új, Borbály István vetette fel (*Torockó története 1848—49-ben*. Kolozsvár, 1960.), Gyallay Domokos tért vissza reá (*Egy táj tükröződése irodalmunkban. Irodalomtörténet* 1958. évi 3—4 sz.), kutatásaik eredményére az *Egy az Isten* kritikai kiadása (Budapest, 1970. I—II. köt.) is kitér. Akörül pedig, hogy hűről mintázta az író Adorján Manassé alakját, a húszas évek kezdetén parázs vita folyt — három személyt is megtettek prototípusnak: 'Sakó István 48-as nemzetőr századost, Adorján Menyhért torockói orvost és Adorján Domokos tordai énekvezért. Ha most mégis kiássuk a csatabárdot, az azért van, mert újabb levéltári ada-

Jókai Mór

tok birtokában, s nemcsak irodalomtörténeti, hanem mai történeti szemléletünkkel is végleg eloszlathatjuk a ködöt, amellyel romantikus elképzelések az *Egy az Isten* háttérét beborították.

A Jókai-irodalom — minden ellenkező híreszteléssel ellentétben — már régen tisztázta, hogy az író életében csak egyszer járt Torockón, 1876 augusztusában. Hatodikán indult kora reggel kocsin negyedmagával, kik között Albert János tordai unitárius lelkész is ott volt; mire Borévhez értek, már lovasbandérium fogadta őket, üdvözlő beszédet ifj. 'Sakó István gyulafehérvári törvényszéki bíró, a 48-as 'Sakó István fia mondott. Mikor a menet Torockóra érkezett, megszólaltak a Székelykő tövében a mozsárágú, s a piactérről a zöld gallyakkal feldíszített paplakba mentek, ahol akkor Koronka Antal unitárius lelkész lakott. Jókai az istentiszteleten is részt vett, aztán megismerkedett az iskola tanulóival, majd magánházakban tett látogatást. Az ebédet a paplakban fogyasztotta el, s utána elbeszélgetett a presbiterium tagjaival a 48-as időről. Közöttük volt 'Sakó István is, aki a forradalom alatt egy személyben volt egyházközségi gondnok, községi bíró és nemzetőr százados. Délután ellátogatott Torockószent-

györgyre, az éjszakát is ott töltötte a Thoroczky család kastélyában, s így másnap, hetedikén csak éppen búcsúzni ment vissza Torockóra, mert sietniök kellett Torda felé, hogy még a hasadékot is megtekinthessék.

Az *Egy az Isten* természetesen nemcsak ennek a vilámlátogatásnak az eredménye. Jókai azelőtt már háromszor járt Erdélyben, a Móc-vidéket is beutazta s feltételezhető, hogy hallott már a torockói „holdsziget”-ről, hiszen Kővári László volt első vezetője. 1876 áprilisában az író Olaszországban tett utazást feleségével azon az útvonalon, amelyet később a regényben Zboróy Blanka és Adorján Manassé is beutazott. A történelmi kútfők közül jól ismerte, sőt öt kedvenc könyve közé sorolta *A Székelyföld* leírását Orbán Balázstól, melynek Torockót tárgyaló kötete 1871-ben jelent meg. Az egyistenhívőkre vonatkozó ismereteit Ferencz József *Unitárius kis tükör* című munkájából merítette, s jegyzetei között egy angol nyelvű munkára is hivatkozik: Ch. Booner, *Transylvania and his peoples*. 1876. július 26-án írta Balatonfüredről Koltóra, Teleki Sándornak: „Augusztus 3-án este megyek Kolozsvárra, onnan 8-án Torockóra. Az unitárius atyafiakról kell mértéket vennem, mert egy regényt akarok rájuk szabni...” Augusztus 10-én indult Tordáról Koltóra, s egy év múlva Teleki Sándor így emlékezik vissza — Jókai stílusában — a látogatásra: „A jegényék árnyékában telepednénk le, körülvettünk téged, tanítványaid; én beszéltem Petőfi-nek Koltón viselt dolgairól, végre megszólaltál és mondtad: *Egy az Isten!* Elmondád vázát annak, mi akkor még csak agyadban volt... s mi virágházból szagoltuk fantáziád illatát.”

Jókai tehát Torockón nemcsak mértéket vett az unitáriusokról, hanem a már elképzelt regényre, mint i-re, feltette a pontot.

Az *Egy az Isten* Torockó történetének egy viharos szakaszát öleli fel 1848 tavaszától, amikor Adorján Manassé Olaszországba utazik, egészen 1859-ig, mikor Manassé a villafrancai fegyverszünet után visszatér Torockóra. A regény fő cselekménye mégsem Olaszországban játszódik le, hanem a kis bányavárosban, ahova Manassé magával hozza Zboróy Blanka grófnőt, s az 1848—49-es forradalmi eseményeken átmenti családját és Torockó egész népét.

Adorján Manassé méltó regényhős, mert egy eszményített kis közösség lakóinak legjobb tulajdonságai testesülnek meg benne. Hiszen a regény szerint Torockón az emberek egymást meg nem ölik, bosszút nem állnak, és csak egyszer szeretnek. Manassé pedig olyan szinten egyesíti magában a Székelykő alatti Utópia erkölcsseit, hogy már elszakadna a valóságtól, ha vissza nem húzná magához a földnek a története, amelyből kinőtt. Az írónak a történelemből kellett tényanyagot merítenie, hogy Manassé hihetővé váljék, s Torockó története nem egy támpontot nyújt, amelyhez egy holdbeli hős lehorgonyozható.

Torockót a természet és a társadalom egyaránt szigetgá tette. A sziklavölgybe, ahol elterül, csak két szűk szoroson át lehet bejutni. A lakosság kilenc tizede akkor vasbányászattal foglalkozott. A kohókhoz és a verőkhöz vizet a Szentgyörgy irányából átfolyó Havaspatak szolgáltatja. A szénégetéshez szükséges fát a havas erdeiből lovak hátára felrakott mogyoróhánccs kassokban szállították a Móc-vidékről. Torockó és a szomszédságában fekvő Szentgyörgy jobbágyfalu lakossága magyar, a szomszédos községeké román volt. A két népességet azonban összekapcsolta a közös gazdasági érdek. A torockói magyarok bányásztak, a román parasztság a földet művelték, szénégetőnek is beálltak; az ekevas, ráfvas piaca Dévától Bánffyhunyadiig a románlakta vidék volt.

Jobbágykodásának hosszú ideje alatt Torockó mégis viszonylagos jólétben élt, fenntartotta a szomszéd községektől elütő városias viseletét, magas kőházakat épített, iskolájában neves rektorok tanítottak Felvinczy Györgytől Sebes Pálig. Tanulói közül került ki Bras-

sai Sámuel, Kriza János, a román George Barit. Így élt Torockó, amíg a márciusi ifjak, köztük Jókai, meg nem fogalmazták a tizenkét pontot, s áprilisban Torockón is a szégyenketrechez láncolva el nem égették a Hármaskönyvet és az Approbatákat. Arról is van feljegyzés, hogy míg az ifjúság a tűz körül foglalatoskodott, a higgadtabbak 'Sakó István városbíró körül csoportosultak rázendítettek a „Szívemet hozzád emelem” kezdetű zsoltárra. Jókai is ezt a zsoltárt énekelte el a rangját és vagyonát feláldozó Zboróy Blankával a Torda-hasadék barlangjában, amikor Manassé visszahozza az ellentáborból két elfogott testvérét, Jonathánt és Simont. 'Sakó István akkor harminckilenc éves volt, a mérsékelték közé tartozott, tudta, hogy a vigasztalásnak megjöhet a börtönje. Beszélte erről valaki Jókainak, az nem tudható, de az *Egy az Isten* első könyvének ötödik fejezetében az olasz vonaton Blanka megkérdezi a szülőföldjéről mesélő Manassét: „Miért nem megy ön abba a szép völgyhazába?” Manassé azt válaszolja: „Azért, mert az ottlakóknak most nagy örömük van — s abban én nem osztozom. Majd, ha egyszer valami nagyon nagy bajuk lesz, akkor meglehet, hogy odamegyek és megosztom velük.” Így szakadt 'Sakó Istvánnak is a nyakába, akarata ellenére, 1848 tavaszán Torockón a közigazgatási, a lelki és a katonai hatalom. A nemzetőrök 59 puskával, 13 pisztollyal és saját gyártmányú lándzsákkal szerelték fel magukat, lehettek vagy százhuszan Torockón. Csak védekezésre rendezkedtek be.

A nemzetőrség parancsnoka Tordán Kemény Farkas őrnagy volt, s örömmel fogadta zászlója alá a torockóiakat, de segítséget nem tudott nyújtani nekik, sőt ki sem ment Torockóra, hogy az esküt tőlük bevegye. Torda megye főispáni székét pedig gr. Thoroczkay Miklós foglalta el abból a torockószentgyörgyi birtokos családból, amelytől a bányász nép évszázadokon át szenvedett. Sőt a 48-as pesti és kolozsvári törvények, a jobbágyfelszabadítás ellenére a volt földesúr még mindig félévi robotot, pénzbeli féltaxát és vaddézsmát követelt a torockóiakon. Ezek az anyagi kérdések is hozzájárultak ahhoz, hogy a torockói nemzetőrök vegyes érzelmekkel fogadták Torda irányítását. Közben október 7-i keltezéssel Avram Iancu alvezérével, Prodan Probustól is muzsinai keltezéssel levelet kaptak, hogy vegyenek részt a romának „csődület”-én meg tudni a román nemzet „célját és határozatát”. De nemcsak ennyi történt, hanem egy sajnálatos összetűzés is a nemzetőrök és a Torockószentgyörggyel határos Gyertyános román község lakói között. Torockótól Torda olyan messze van, mint Gyertyánostól Tövis. Tordán Kemény Farkas parancsol, Tövisen Prodan Probus. A két tábor határán van Torockó és Gyertyános.

Most térjünk vissza az *Egy az Isten* második részének arra a költői jelenetére, amelyben Manassé a Torda-hasadékban bátyjára, Áronra (Gábor Áron!) bízva menyasszonyát, Blankát, ő maga pedig egymagában elindul a Monasteria-tetőre, a román tábor vezérével tárgyalni. Az utat Ciprianu leánya, Zenóbia mutatta meg, akinek a vőlegénye, Adorján Dávid, szakasztott mása Manassénak. A *regényben* Manassé közvetíti a békét, érve meghallgatásra talál, tizenhat tulkot és egy hordó pálinkát ajánl fel áldomásnak. Összecsókolóznak, megállapodnak, hogy nem fogják bántani egymást. Manassé most már nyugodtan viszi menyasszonyát Torockóra s Blankának az a kívánsága, hogy Zenóbiát és Dávidot is hívják meg a lakodalomra. Mikor erre sor kerül, két paripa áll meg a tornác előtt. Az egyik Zenóbia, a másik Adorján Dávid holtteste. Mi történt? „A te bátyád megölte az én apámat — mondja Zenóbia Manassénak —, s az én bátyáim megölték a te bátyádat. S ez most így fog menni mindig — mindig — mindig.”

Itt ér a *regény* a mélypontra, hogy később ismét felemelkedhessék. Zenóbia a „felvinci verekedés”-ről beszélt, ahol Adorján Dávid elesett, de éppen úgy eleshetett volna Gyertyánoson. A cselekmény folytatása szempontjából fontos, amit a Monasteria-tetőn a román népvész mond: „Mi békét kötöttünk veletek, ... hanem ha támad egy áruló saját népetekből, attól reszketek!” Mielőtt azonban ide eljutnánk, lássuk, hogy mi történt ezekben a magyar szabadságharc számára

válságos napokban Torockón. Avram Iancunak egy másik parancsnoka, Iosif Moga csapatával Torockó felé vette útját. A továbbiakat ifj. Zsakó István mondja el 1906-ban Gyallay Domokoshoz intézett levelében. „Moga vezér — úgymond — csakugyan volt Torockón seregével, s aki a torockóiakkal tényleg kötött oly egyezséget, hogy bizonyos élelmiszerek kiszolgáltatása után továbbmegy és biztosítja Torockót, hogy semmi bántódása nem lesz az ő serege által, kikkel a torockóiak meg sem ütköztek. Az egyesség (a) Torockó és Szentgyörgy közötti téren kötött meg Moga és atyám között, ki annak táborába(n) személyesen megjelent. Az egyesség után Moga bejött Torockóra, miután atyám biztosította, hogy semmi bántódása nem lesz, Moga meg is tartotta szavát, s 24 óra alatt egész seregével elvonult Borév felé. Ezeket atyám személyes elbeszéléséből tudom.”

Egy bíró nyilatkozik így, aki hivatali pályáján számos tanút hallgatott ki és tudja, hogyan kell a valóság lényegét jegyzőkönyvre venni. Jókai név szerint is említést tesz Moga felkelő táboráról regénye második részének tizedik fejezetében, mint amely Szind környékén, a Monasteria-tető és a Székelykő között székelt. 'Sakó Istvánt is egy helyen név szerint említi, mint a nemzetőrség századosát (II. rész, XXXI. fejezet). Az alakoknak ez a megkettőzése Jókainál törvényszerű. A dokumentumokból nyilvánvaló, hogy a tárgyalást a román vezérrel, amelyet a regényben Monassé folytatott, a valóságban 'Sakó István folytatta. És ha a regényben szereplő erélyes és szótartó román vezér prototípusát keressük, akivel Manassé a Monasteria-tetőn megegyezett, akkor az nem lehet más, mint Iosif Moga, aki ezt a minősítést a magyar történetírásból is kiérdemelte. A regény cselekményének logikája megkívánja, hogy a névtelen monasteriai vezér egy adott pillanatban úgy viselkedjék, mint a valóságban Moga, Manassé pedig azt tegye, amit a valóságban 'Sakó tett.

De 'Sakó István két ízben háritotta el Torockóról a támadás veszélyét, s most térünk vissza oda, ahol a román vezér az árulótól való óvakodásra intette Manassét. 1849 nyarán, a szabadságharc és forradalom újabb válságos szakaszában — a *regény szerint* — Diurbanu csapata felgyújtotta Torockószentgyörgyöt és közeledett Torockó felé. Manassé elbúcsúzik családjától, Szentgyörgy felé indul, a piacon összetalálkozik 'Sakó Istvánnal, aki próbálja lebeszélni szándékáról, mert a támadók a szentgyörgyi békeköveteket is felkoncolták. Egyedül érkezik lován Szentgyörgyre, ott kiderül, hogy Diurbanu nem más, mint Vajdár Benjámín, aki az Adorján-házban nőtt fel. Manassé nővérének, Annának volt a jegyese. Aztán különböző szabálytalanságokat követett el, Bécsbe került, Zboróy Blanka első férjének lett a titkára. Szeretőjével, a szép Cyrenével eszelték ki Torockó elpusztítását, hogy bosszút álljanak Blankán, aki keresztelte terveiket. A saját vérből támadt áruló, a két népet összeveszejtő vezér mögött tehát Bécs áll.

A megoldás a regényben, természetesen, regényes. Diurbanu elfogja Manassét és abba a pincébe zárja, ahol különben Lányi cigány is szenved. (Élő alak, Jókai Szentgyörgyön ismerte meg, a nevét is meghagyta.) A cigány egémódra szétrágja Manassé kötelékeit, kiszabadulnak, közben az utcán vaklármá támad, ágyúdörgés hallatszik a Székelykő felől (Áron bátya morszárágyú), a támadók szétszaladnak. Ott van Zenóbia is, tudja, hogy az egész riasztás csak hadicsel, de hagyja futni Diurbanut, és — Manassét homlokra csókolva — maga is elvágtat. A *valóságban* 'Sakó István, miután két társa visszafordult, eljutott a román táborba Prodan Probushoz, elhozta „egy békés város hódolatát”, aztán román katonák kíséretében visszatért Torockóra, s másnap küldte is a kenyeret és a pénzt Gyertyánosra, amiben megállapodtak. Itt Manassé és 'Sakó alakja ismét megkettőződik. A nemzetőr százados a regényben nem megy tárgyalni, de amit Manassé aznap művel, ahhoz hasonlót a nemzetőr százados tett. 'Sakó István tehát Adorján Manassé reális lénye, Adorján Manassé pedig a jobbik énje 'Sakó Istvánnak.

A két torockói kiegyezésnek egyaránt megvolt a tör-

ténelmi és gazdasági alapja. Avram Iancu történetírója, Liviu Maior írja, hogy „a legnehezebb kérdés a katonai táborok élelmezése volt” (Scrisori, Cluj, 1972. 32. 1.).

Eddig csak tetteiből ismertük 'Sakó Istvánt. A regény és a történelem határmezsgyéjén az sem érdektelen, hogy milyen ember volt tulajdonképpen ő, akit egyesek eszményi hősnek, mások vén uzsorásnak jellemeznek. Sudár magas ember volt. Székének dupla ülökét készítettett, hogy talpa éppen csak elérje a padlót. Kacsaringós fogójú botja tenyérrel volt hosszabb a rendesnél. Szemtanú mesélte, hogy amikor mint öregember összelelkezett a piacon az ugyancsak torockói születésű Brassai Sámuellel, egyforma magasak voltak, és fehér hajukat fújta a szél. Brassait pedig mindenki hórihorgasnak írta le. 'Sakó István élete végéig torockói ruhában járt. Fizikai ereje öreg korában sem hagyta el. Úgy jött be Torockóról Kolozsvárra gyalog, hogy még a kása sem hűlt ki a bögrében, amit a félszáz kilométeres úton magával hozott.

Igazi self-made man volt. Nem indult egészen alulról, de jól házasodott és vagyonát többszörösen megforgatta. Már 1848-ban bányája, erdője volt és földje Torockó valamennyi határrészén. Szentgyörgy utcai házát újjáépíttette, rontott formában most is megvan. Egész életében szenvedélye volt a gyűjtés. Öntudatos, feltörekvő polgár volt, nemesi címet sem ő, sem fia nem fogadott el. A forradalom után visszavonult, később csak bányahivatali főnök és egyházi tanácsos volt. Minden takarékosága ellenére egyházi alapítványt tett, templomjáró ember volt, aranykrajcárokat osztott szét az alumnusok között a cinteremben. Családi élete sajátosan alakult. 48 után törvényesen elvált feleségétől, később ismét összeházasodtak. Egyetlen fiát szigorúan nevelte, meg is szökött hazulról, de aztán visszatért és a végrendelet folytán nagyobb részt kapott az örökségből, „hogy István fiam — úgymond — a haza boldogításában és a köztehernek könnyítésében bár nyom-

dokaimat követhesse”. 'Sakó Istvánról azt mondják, hogy erőszakos ember volt. De megtagadhatja-e magát a családban az, aki kiáll a menekülők elé és visszakergeti őket házaikba, vagy belovagol a torockó-szentgyörgyi házak közé, amikor feje felett már összecsapnak a lángok?

Energiája józansággal párosult, felelősséget érzett szülővárosa iránt, abban benne volt a család, vagyon, táj és ember. S az okos kompromisszumok megszerzése 48-ban nem járt kevesebb kockázattal, mint a felelőtlen kérkedés. Életét kockára tette, de jól megfontolta, hogy miért. Hihető hogy román kapcsolatai őszinték voltak. Neki a bár a, a föld, a polgárosodás, a művelődés volt a fontos, ennek a feltétele pedig Torockón a jószomszéd-ág. Gyászjelentésében példának idézték, hogy „házi kézi munkával is, takarékoság mellett lehet biztosítani polgári jólétet, s hogy ily munka mellett is a közügyekbeni tevékenység lehetséges”. 1809. május 15-én keresztelték, 1892. július 8-án halt meg.

'Sakó Istvánnak és feleségének, Lengyel Sárának hatvannégy egyenesági leszármazottja volt, ezek közül negyvenhét ma is él — de egy sem Torockón. A családi sírboltba más költözött be, intézkedni kellett. Torockón ugyanis minden családnak külön sziklabarlangja van a Birgejben (Berglben), a koporsókat nem földelik el, csak a sípnek nevezett alagutat, mely a barlanghoz vezet. Mikor most öt éve odautaztam, a rokonok már kiásták a sípot. A terem nagyságú sziklabarlangban egymás mellett feküdtek a többé-kevésbé szétmállott koporsók. Egy díszes érckoporsó vált ki valamennyi közül, négy oroszlanlába és négy emelő fogantyúja is volt. Ez a 'Sakó Istváné. Ezt helyeztük középre a bejárattal szemben. Rozsdás kulcsát magammal hoztam. A bejáratot másnap befalazták. Többet senki sem férhet hozzá a sziklasírhoz, ahol egy Jókai-regényhős porai nyugosznak, aki különben nekem is dédapám volt.

Mikó Imre

CSILLAG A MÁGLYÁN

Lapunk hasábjain — a dolog természetéből adódóan — ritkán foglalkozunk színházi bemutatók ismertetésével. Ennek egyik oka, hogy hitelti vagy egyházunk történetét érintő kérdésekkel nem igen foglalkoznak sem a magyar sem a más nyelven író szerzők. Az Erdélyben élő Sütő András „Csillag a máglyán” c. darabja, melyet a közelmúltban mutatott be a budapesti Madách Színház, nagyon is közről érint bennünket unitáriusokat. A három felvonásos darab a Kálvin—Szervét drámai hitvitáját taglalja, olyan megrázó erővel, amire alig akad példa az elmúlt évek magyar színpadán.

A szerző nem akar döntőbíró lenni a perben. Mikor a hatalmas tetőfokán lévő Kálvin a hozzá — oltalomért — Genfbe menekülő Szervétet máglyahalálra ítéli, a közönség mégis Szervétnek „drukkol”. A nézőnek az az érzése, hogy ez a halál nem a vég, hanem kezdete annak a folyamatnak, ami lehetővé teszi a vizsgálódást, a szabad spekulációt, amit mindössze tizenöt évvel később Tordán proklamáltak a vallásszabadság törvényében.

Kálvin a vitában — mintha kifogyna az érvekből, s a halálos ítélettel a szó szoros értelmében belefojtja a szót az igazát védő és a kereszténységet helyreállítani akaró Szervétbe.

A kritika osztatlan elismeréssel méltatja Sütő András drámáját. Rajk András a Népszavában ezeket mondja: „az író, miközben fölényes történelmi ismerettel reálisan ábrázolja a XVI. századi genfi állapotokat és erőviszonyokat, a roppant nehézségeket, amelyeket a kíméletlen Kálvinnak reformációja győzelme érdekében le kellett győzni — pillanatra sem vonja meg a rokonszenvét a gondolat szabadságát teljesebben és emberibb módon képviselő Szervét Mihálytól

... a minden forradalomban szükségképpen benne foglalt emberség, emberiség féltése szól a műből nagyon szép magyar és nagyon magas rendű drámai nyelven.”

Az Új Ember kritikusa Galántai Mária így ír: „Felejtethetetlen élmény a lélegzetelállító drámát végigélni olyan méltó, a művel tökéletesen azonosuló előadásban, ahogy az a Madách Színházban — Ádám Ottó rendezésében, Sztankay István és Huszti Péter főszereplésével — megszólal”. ... „Szervét Mihályban nem Kálvin ellensége lépett a máglyára, hanem minden kor minden kérdezője, a megújulás, a nyitottság, a gondolatok frissességének és a fejlődésnek lehetősége.”

Lászlófi György Zsuzsa a Pesti Műsorban Kálvin és Szervét ismertetésénél Szervétről elmondja, hogy „spanyol orvos; mint reformátor nagy hatást gyakorolt az unitárius egyház alapítóira.” Sütő Andrásához, úgymond: „Szervét áll közelebb, a kitárt lelkű ember, aki nem hagyja magát a gondolatszabadságtól megfosztani” ... „A dráma nyelve barokkosan gazdag, váratlan szófordulatokkal, archaikus szépségű mondatfűzésekkel telített.”

Illés Jenő a Film Színház Muzsikában így summázza a darabot: „Kálvin és Szervét drámájában Szervét pusztul el a máglyán, de ebben a tűzben Kálvin is megpörkölődött. Sütő különleges dramatikai tehetségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ezt a különös megrendítő tragikumot bensőséges, megrendítő erővel ábrázolja...” A nyelv költői erővel cseng, nem csilingel, hanem úgy zúg mint a harangszó, egész lelkünkben rezonál.” ... „Ádám Ottó rendezése a dráma minden szépségét felragyogtatja, mesteri hangszerelés jellemzi munkáját”. „Kálvin János — Sztankay István — játékában az a nagyszerű, hogy a nagy reformátor sohasem a szerepből, hanem sorsából szólal

meg." „Huszi Péter — Szervét Mihály — az első pillanattól az utolsóig egy szemernyi lazítás, szellemi lanckadás nélkül tudja végigvinni a nagy gondolati, érzelmi mutatványt." Szinte Gábor díszlete jól segíti a játék gondolati szerkezetének érvényesülését, Mialkowszky Erzsébet jelmezei dekoratív, szellemi terepet, történelmi sugallatokat adnak a játéknak."

A *Magyar Nemzet* hasábjain Sziládi János így ír: „Sütő András, bár rokonszenve Szervét Mihályé, gazdag objektivitással vázolja Kálvin alakját. A reformáció nehéz helyzetben van. Külső és belső ellenség tör ellene. Híveit ezerszám ölik, s adott az a lehetőség is, hogy Szervét tanait ellene használják fel. Ez mind igaz. És Sütő látja és láttatja ezt az igazságot. De nemcsak ezt. Sütő nem egyszerűen azt érzékeli, hogy a reformáció, amelyik az értékmentés, a szebb, gazdagabb emberi élet nevében fordul szembe a katolicizmussal, maga is értékpusztítóvá válik, hanem azt is, hogy itt két, történelmileg egymáshoz szövetségként rendelt erő között valósul meg a konfliktus. S ez a többlet vezeti el a drámát a tragédiához."

A teljesség igénye nélkül, talán fejezzük be az idézetek felsorolását Földes Anna szavaival, aki így ír a *Nők Lapjában*: „Lázás sikerű, forró premierje volt az elmúlt harminc esztendő, talán legjelentősebb magyar drámájának. Klasszikus született."

Minden olvasónknak melegen ajánljuk, hogy nézze meg a darabot, de aki mégsem jutna el a színházba, az olvassa el a Kortárs 1975. évi szeptemberi számában.

Szervét Mihály főműve az 1553-ban megjelent „*Christianismi Restitutio*” a katolikus inkvizíció útján szintén máglyára jutott. Belőle mindössze az egész világon ma már csak három példány található. E példányok a párizsi, edinburghi és bécsi könyvtárak féltett kincsei. Meg kell említenünk, hogy a ma Bécsben levő példányt a XVII. században angliai tanulmányúton járt, későbbi unitárius püspök Szentiváni Márkos Dániel vásárolta meg Londonban. Hazatérte után e példány az unitárius egyház könyvtárába került. Egyik

Kálvin és Szervét MTI fotó, Keleti Éva felvétele.

püspökünk ajándékozta Teleki Mihály kancellárnak, aki azt a Habsburg-ház bécsi családi könyvtárának ajándékozta tovább. Szentiváni Márkos Dániel neve az eredeti példányon ma is olvasható.

Egyházunkra és a magyar tudományos világra vár a feladat, hogy egy facsimile kiadással és fordítással lerója kegyeletét a nagy mártír előtt.

Dr. Jakab Jenő

INTERNATIONAL ASSOCIATION FOR RELIGIOUS FREEDOM, FRANKFURT.

Egység a különbözőségben

Szervezetünk, a 75 éves I. A. R. F. Kanadában, a világ második legnagyobb országában tartott sikeres találkozót az elmúlt év augusztusában. Sok és különféle országból jöttek itt össze azok a szabadgondolkodó, vallásos emberek, akiknek különbözik a hite, eltérő hagyományok alapján élnek, ugyanakkor mélyen meg vannak győződve afelől, hogy az „egység a különbözőségben” nemcsak vágy: lehetőség is, nemes feladat azok számára, akik elhatározták, teljes erővel, hittel akarnak dolgozni az I. A. R. F. programjának megvalósításáért.

A kongresszus nyilatkozata ezt így fejezte ki: „Ismételten hangsúlyozzuk felelősségünket a körülöttünk levő világ formálásában. Segítenünk kell abban, hogy embertársaink és mi magunk is tartalmasabb, harmonikusabb, teremtő és vidám életet élhessünk.

Az I. A. R. F. ma nem ugyanaz a szervezet, mint ami 1900-ban, ala-

pitásának évében volt. Kezdetben — néhány éven át — az angolszász unitáriusok és a német „szabadgondolkodó” keresztények kapcsolatát jelentette. Az első világháború után vált nemzetközibbé, majd még inkább azzá a második világháború után. Nem véletlen, hogy az I. A. R. F. fejlődésének és széles körű orientációjának eredményeként tagságának egyik legnagyobb csoportját ma a szabadelvű japán buddhista egyház képezi, ezenkívül — történetében először — kelet-európai elnökök választottak, a tizenhatodik századbeli unitárius egyház vezetőjét. Az I. A. R. F. egészen új vonása ez, hogy a négyszáz éves, keresztény hagyományok alapján működő szabad protestáns egyházak egy fiatal, nem-keresztény vallásos szervezettel működnek együtt.

Ez a tény világosan jelzi, hogy az I. A. R. F.-nek felül kell vizsgálnia egész működési programját, irányvonalát. Ebből a szempontból van jelentősége a következő regionális I.

A. R. F. kongresszusnak, amelynek a színhelye Japán.

Az alapvető elv azonban megmarad. Ki kell alakítanunk magunkban azt az új embert, aki tud és akar másokért élni, embertársaiért, egy új társadalomért, az emberiségért. Célunk továbbra is Isten és az ember szolgálata. Így van csak létjogosultsága szervezetünk létezésének, csak így tud szervezetünk új életformát kialakítani, ha tagjai hisznek Istenben és ugyanakkor a legnemesebb erkölcsi elvek alapján szolgálják az embert.

Ez a Nemzetközi Vasárnap üzenete e szervezet tagjai és mindazok számára, akik sajátjuknak érzik ezt a nemes alapvetést.
1976. jan. 8.

Dr. Kovács Lajos püspök (Románia), az I. A. R. F. elnöke

Angolból fordította:
Szigethi Katinka

Százesztendő a budapesti unitárius egyházközség

Jó és bölcs szokás az, hogy az alkalmas évfordulók mellett az ember megáll. A jelenből visszatekint a múltba és pillantást vet a jövő felé. Ezt tesszük most, amikor budapesti unitárius egyházközségünk megalakulása századik évfordulóján megpihenve, lélekben tisztelgünk eleink érdemei előtt. Istené a dicsőség mindazokért, amiket ők egykoron cselekedtek. Ezért mondjuk az írás szavával is: „Emlékezzetek meg a ti előjáróitokról, akik szólották néktek az Isten beszédét és figyelmeztvén az ő életök végére, kövessétek hitüket.” (Zsidókhöz írt levél 13,7.)

Az unitarizmus magyar földön megélt történelme két nagy szakaszra oszlik. Úgy vélem, hogy az első szakaszra való rövid visszatekintés nélkül nem érthetjük meg azt, amit eleink száz esztendővel ezelőtt cselekedtek.

A XVI. században, az akkor önálló Erdélyben született meg az unitárius vallás és az 1568. évi tordai országgyűlés és a későbbi határozatok alapján formálódott önálló egyházzá, s maradt fenn a mai napig.

Egyházalapító mártír püspökünk Dávid Ferenc úgy hirdette, hogy a hit Isten ajándéka. Ebből az következik, hogy véleményét nem akarta senkivel sem erő-

Buzogány Áron,

1876—1881 között a budapesti unitárius gyülekezet titkára

szakkal elfogadtatni. Azért szól így a tordai említett országgyűlés határozata: „minden helyökön az prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, ki-ki az ő értelme szerint, és a község, ha venni akarja, jó, ha nem pedig senki kényszerítéssel ne kényszerítse...”

A szabad vallásgyakorlatot törvénybe iktató fenti határozat négy vallást, a római katolikust, az evangélikust, a reformátust és az unitáriust tekinti recepta religiónak.

A következő évben a Nagyváradon tartott vitatkozás után, melyen a fejedelem János Zsigmond, II. János néven magyar király is részt vett, az unitárius missziói munka átjön a Királyhágón és kiterjed a mai Magyarország területére. Az alföldön Békés, Gyula, Makó, Hódmezővásárhely, az újabb kutatások megállapítása szerint Szeged nevei jelzik azokat a helyeket, ahol a XVI. században gyülekezeteink voltak. 1570-ben Békés mezőváros unitárius papja Tóth Miklós már Méliusz Péter debreceni kálvinista püspök tanítványával vitázik. Az említett községek a török hódoltság területén feküdtek és a gyülekezetek papjai a török kormányzáság székhelyén működő öreg unitárius lelkészt, Karádi Pált tekintik szellemi vezetőjüknek, aki 1579-

ben Dávid Ferenc elítéltetésé ellen erős szavakkal tiltakozott. Őt tartották haláláig az unitáriusok alföldi püspökének, aki Temesvárott székel.

Az unitárius gondolat átcsap a Dunán és Tolnánál éri el a dunántúli részeket, ahol Pécssett alakul ki az unitáriusok fellegvára. Főiskolájában az Erdélyből idemenekült Bogáti Fazekas Miklós és más jeles tanítók is működtek. Szellemi vezetőjük Válaszúti György, az 1588. évi ismert pécsi disputa unitárius hőse, aki a megértés szellemében vitázik ellenfelével Skaricza Máté ráckevei kálvinista lelkésszel. E neves, és eddig csak két kézirati másolatban fennmaradt eszmetörténeti emlékünket a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetének dr. Klaniczay Tibor professzor vezetése alatt működő reneszánsz kutató csoportja készíti elő könyvalakban való megjelentetésre. Baranyában és a szomszédos megyékben közel száz községben éltek unitáriusok, akik a XVII. század derekáig kapcsolatot tartanak fenn az erdélyi unitáriusokkal.

A török hódoltság alatt élő unitáriusok sem felejtkeztek el Dávid Ferenc alapvető társadalmi vonatkozású tanításáról, a vallási türelmességről. A török által Pécs város peremére, a falon kívülre üzött unitáriusok, más ugyanodakerült keresztény testvéreikkel megosztják templomukat. Ennek a ténynek szép bizonyítéka a ma is a Tetye vize mellett álló kis katolikus templom a Mindszentek kápolnája. Az egykorú feljegyzések szerint a város többségét alkotó unitáriusok mellett itt imádkoznak az István diák által pásztortolt római katolikusok is.

A Dávid Ferenc eszméit követő hódoltsági unitarizmus társadalmi kérdésekben elfoglalt helyes álláspontját tanúsítja a nagyharsányi, 1574-ben életét hitéért áldozó unitárius lelkész, Alvinczi György sorsát követő esemény is. Alvinczit a helybeli kálvinistákkal folytatott vitában legyőzöttnek nyilvánítják és ezért a polgári hatóság által felakasztatják. Az unitáriusok elégtételért a legfelsőbb tisztségviselőhöz, a budai basához folyamodnak. Így jelenik meg mai fővárosunk alkotó részét képező Budán, elsőízben az unitarizmus, amikor a pécsiek nevében Válaszúti György kijelenti, hogy a bűnösök megbüntetését, a kor szokása szerinti szemet szemért elv alkalmazása szerint nem kívánják és az ítéletet Istenre bízzák.

A törökök kiűzetése után rendezetlen állapotok között, a katonai uralom, a Habsburg ház magyarelles törekvései és a jezsuiták megjelenése együttesen elegendő az egykoron virágzó unitárius élet elfojtására.

A bűvópatakhhoz hasonlóan az unitárius élet e területen a föld alá húzódik és formailag megsemmisül a magyarországi részekben, de tovább él Erdély bércei között.

Az 1848-as év eseményei hozzák a gyökeres változást. Az első szabad országgyűlés alelnöke unitárius ember az erdélyi Pálffy János, aki mint unitárius Magyarországon hivatalt nem viselhetne. Az 1848. évi 20 tc. az unitárius vallást is törvényesen bevett vallásnak nyilvánítja. A szabadságharc alatt már megkezdődött az unitáriusoknak a fővárosba való költözése. A szabadságharc bukása után, hatályon kívül helyezik az említett törvénycikket s csak a kiegyezés után történik meg azok hatálytalanítása, és erősítik meg az unitárius vallásnak a többi vallással egyenlő jogait az akkori magyar királyság egész területén 1868-ban. Ezt követően újabb erdélyi unitáriusok költöznek fel a fővárosba és más környékbéli megyékbe. Buzogány Áron kolozsvári lelkész-tanárt pedig egyházunk javaslatára az unitáriusok képviselőjeként nevezik ki a választás és közoktatásügyi minisztériumba miniszteri titkárnak. Buzogányt az új lakása lesz a fővárosban élő unitáriusok szellemi központja. Ő végeztükben szükség szerint szolgálatot. Amikor elérkezettnek látja az időt az első nyilvános unitárius istentiszteletnek Budapesten való megtartására, akkor ennek elvégzésére a fővárosba hívja egykori akadémia

éveinek társát Ferencz József kolozsvári első lelkészt és tanárt, aki a tudós püspök, Kriza János engedélyével végzi el a szolgálatot 1869. jún. 13-án. Az istentiszteletre Török Pál református püspök szíves szeretettel engedi át a pesti református gimnázium dísztermét — melynek helyén ma a Kálvin téri áruház épülete áll — s a szolgálaton maga is részt vesz. A budapesti unitáriusok az esemény emlékére díszes ezüst billikomot adtak az istentiszteletet tartó papnak. Érdekes megállapítanunk azt, hogy a Keresztény Magvető, amely 1869-ben nem jelent meg, a következő évi kötetében, erről az egyháztörténelmi jelentőségű eseményről egyetlen sorban sem emlékezett meg.

1871-ben Ferencz József gr. Bánffy Miklósné temetésére újra Budapestre utazott. E temetésen a budapesti „unitáriusok is megjelentek — írja visszaemlékezésében Jakab Elek akadémikus, történétíró, a gyülekezet egyik első presbitere — de ott volt a fővárosi nagyszámú előkelő rokonság, a szertartás fényes, a beszéd nagy hatást keltő volt.”

Ebben az időben jegyzi fel Jakab Elek „barátságos beszélgetések közt a hitrokonok most is, mint máskor élénken emlegették egy fiókegyház alapításának szükségességét, a templom építését... De az eszme mind csak vajúdott, kevesen voltak, szerény értékűek, jobbra tisztviselők, kiknek nem állandó lakhelye a főváros, ma itt vannak, holnap máshová rendelhetők. Ez tartózkodóvá és határozatlanul késedelmezővé tette.”

1873. júniusában a bécsi világkiállításról angol és amerikai unitáriusok látogattak el Budapestre, akik itt tanácskoztak a budapesti unitáriusokkal és a kolozsvári E. K. Tanácsot képviselő Kovács János és Simén Domokos teológiai professzorokkal. Az értekezlet külföldi résztvevői John Fretwell, angol kereskedő, az angliai unitáriusok tanácsának tagja, aki üzleti útjai alkalmával számos alkalommal járt hazánkban, Edward E. Hale bostoni unitárius lelkész, egyházi lapszerkesztő és Southwick Emma amerikai író, ígéretet tettek — amit később be is váltottak —, hogy támogatják a budapestiek egyházközséggé való szervezkedését, önálló lelkész alkalmazását és a templom megépítését.

Ennek az értekezletnek az előkészítője és lelke ugyancsak Buzogány Áron volt, a megbeszéléseken Hajós János országgyűlési képviselő elnökölt, akit amint látni fogjuk a megalakulás után a budapesti unitáriusok első gondnokká választottak. A megbeszéléseken jelen volt a budapesti unitáriusok képviselőiben Orbán Balázs ugyancsak országgyűlési képviselő, a Székelyföld leírása c. hatalmas néprajzi munka tudós szerzője is.

A fiókegyházközséggé alakulás gondolatának ettől az időtől kezdve lelelkesebb szószólója a Budapesten lakó gr. Bethlen Ferenc, a kolozsvári kollégium felügyelő gondnoka volt, aki unitárius hitében találta meg lelke nyugalma. Krisztinavárosi lakásában számtalan értekezletet tartottak az ügy előbbvitelére céljából. Sajnos e nemeslelkű férfit a korai halál a megvalósulás előtt elragadta az élők sorából.

1873-tól kezdve az istentiszteleteket az evangélikusok ugyancsak szíves szeretettel átengedték Deák téri gimnáziumának dísztermében tartották, mely központi fekvésénél fogva a kis szórvány tagjai és az érdeklődő másvallásúak által jobban megközelíthető volt. Itt tartott istentiszteletet Ferencz József, a későbbi püspök 1873-ban, majd más kolozsvári lelkészek, Derzsi József, Péterfi Dénes is itt szolgáltak alkalmilag. Az eszme, a gyülekezetté szervezkedés tovább érlelődött. Az éveken át tartó megbeszélések, sikerre vezettek.

Az 1875. jún. 20-i értekezlet végre döntött. Megszerkesztette a fiókegyházközség szervezeti szabályzatát, mely többek között kimondotta „hogy a budapesti unitáriusok fiókegyházközséget alakítanak, mely a kolozsvári anyaegyházhoz tartozik; tagjaik a fővárosban, közeli vármegyékben lakó s nevök beírása által a költségekhez járulásukat kijelentő hitrokonok...” Érdekes e mondatot ma is izlelgetni, hiszen ebben eleink arra tettek hangsúlyt, hogy nem a születés jogán, hanem nevük önkéntes beírása által válhatnak gyülekezetük tagjaivá a fővárosban és környékén lakó unitá-

riusok. Erre a megállapításra ma is büszkék lehetünk.

A részletesen kidolgozott szervezeti szabályzatot felterjesztették Kolozsvárra az E. K. Tanácshoz, jóváhagyásra. 1876. jan. 8-án tartott ülésben hagyta jóvá kisebb módosítások után az EKT e szervezeti szabályzatot, mely annyiban tért el az erdélyi gyülekezetek belső szabályaitól, hogy előjárók közé titkárt is választottak. Az egyházi központ évi 100 forint segélyt rendelt a közpénztárból. A budapesti unitárius fiókegyházközség 1876 húsvét első napján tartott ülésen alakult meg és megejtette a választást. Érdekes, hogy e gyűlésen 42 helybeli hitrokon volt jelen, ugyanannyian, mint a budapesti gyülekezet mai presbitereinek a létszáma.

Ezen az alakuló ülésen választották meg a fiókegyházközség első tisztikarát, akik a Keresztény Magvető 1876. évi egyik száma szerint a következők voltak: gondnok: Hajós János miniszteri tanácsos, titkár — aki lényegileg a lelkész helyettesi tisztet látta el az első esztendőben — Buzogány Áron, pénztárnok, Végh József, kebli tanácsosok — presbiterek —, Bedő Albert, Hatala Péter, Jakab Elek, Sebes Pál. A Keresztény Magvető az eseményt ismertető rövid tudósításában megjegyzi, hogy az anyakönyvi adatok a kolozsvári anyaegyházközség matriculáiba iratnak be. Később, amikor az első rendes lelkész Budapesten 1881-ben megkezdte az önálló anyakönyvek vezetését, akkor a kolozsvári anyaeleklésia megküldte az addig anyaköny-

Hajós János,
1876—1889 között a budapesti gyülekezet első gondnoka

velt magyarországi adatokat, melyek az egyházközség levéltárának ma is féltve őrzött kincsei.

A megalakulási esemény híreinek közzlése után a Keresztény Magvető — melyet ebben az évben Ferencz József és Simén Domokos szerkesztett, méltatást is ad a következőkben: „Budapesti hitrokonaink nyolc év óta fáradoznak valamely egyházi szervezet létrehozásán. Mi lelkünkben örvendünk, hogy a nehézségek nem lankasztották el végképp őket s elvégre is — habár most csak egy fiókegyházközség alakjában, megalapították az első unitárius egyházi társulatot túl a Királyhágón, hol 300 éven át egyházunk létjogától meg volt fosztva.”

Röviddel a húsvéti megalakulás után — mely 1876-ban is áprilusra esett — a kebli tanács május 7-én már ülést tart és felkéri a kolozsvári első papot, hogy évente két alkalommal rendszeresen tartson Budapesten istentiszteletet.

Ez az esztendő unitárius egyházi szempontból még két említésre méltó eseményt jegyezhetett fel a krónikák lapjaira. Az augusztusi árkosi zsinat a Kriza János halálával megüresedett püspöki székre Ferencz Józsefet választja meg, aki e tisztét 52 éven át viselte 1928 elején bekövetkezett haláláig. Alig valamivel a választás után nyilvánossá vált egy római katolikus főúr, Baldácsy Antal alapítványának a tartalma, mely-

lyel jelentős ingatlan vagyona jövedelmét halála utáni időre a Magyarországon működő négy evangélikus, négy református és egy unitárius egyházkerületnek hagyományozza közegyházi költségek fedezésére. Erre az alakuló értekezletre a nemrégiben megválasztott püspök Budapestre utazik, majd hívei kérésére itt okt. 22-én az ágostai hitvallásúak főgimnáziuma nagy halltermében. — amint Jakab Elek feljegyezi —, istentiszteletet tart és úrvacsorát oszt. E beszédet „kinyomtatatta a budapesti unitárius fiók-egyházközség”, melynek ez volt sok későbbi könyvet megjelentető első irodalmi vállalkozása. E beszéd textusa: Máté evangéliuma 18. részének 20 verse: „Valahol ketten vagy hárman egybegyűltek az én nevemben, ott vagyok ti között.” Beszédében a püspök a nagyszámú hallgatóság előtt, — melynek soraiban igen sok másvallású is helyet foglalt, köztük Török Pál református püspök, Schranz János evangélikus lelkész, Jókai Mór, Szász Károly írók és sokan mások, — arról szövegezte, hogy mit

jelent Jézus nevében összegyűlni és miként nyilatkozik meg az ő jelenléte miközöttünk.

Beszéde végén külön szól budapesti híveihez, akik ketten vagy hárman voltak még akkor, biztatja és bátorítja őket s többek közt ezeket mondja: „... ne felejtetek kedves híveim, mert ha Jézus szelleme lelkesít titeket, legyetek bár kevesen, senki a ti koronátokat el nem veheti...”

Ezen az istentiszteleten a püspök a fővárosban felépítendő szerény templomocskáról álmodik beszéde végén, és öt évvel később már beiktatja Derzsi Károlyt az első budapesti rendes lelkésznek és további kilenc év után fel is szenteli a templomot, melyben ma hálaadásra összegyűlekeztünk.

Ezeknek a mozgalmas éveknek a történései azonban már egy későbbi megemlékezés tárgyai és adja a jó Isten, hogy az 1981. évi és 1990. évi jubileumokat is sokan érhék meg a ma itt egybegyűlekeztettek közül.

Dr. Ferencz József

A Lagosi Unitárius Egyház

A nigériai Lagos Unitárius Testvéri Egyháza 1917-ben alakult. Kezdetben hitvitázó csoportot alakítottak, akik később az imádságon keresztül részesülő isteni igazság révén jutottak el az unitárius hithez. Az alapítás idején többször szenvedtek más felekezetek zaklatásai miatt. Az alapítók közül egy hivatalnok visszavonulásra is kényszerült. A gyülekezet többi tagjai is sokat szenvedtek. Voltak, akik elvesztették otthonukat. De az egyház túlélte a megpróbáltatásokat.

Vezetői jobbára értelmiségiek voltak. Évtizedeken keresztül az alapító családok utódaiból kerültek ki. Nemrég két tagot jelentős társadalmi rangra emeltek, egyikük a legfelsőbb bírói székbe, másikuk a szövetségi kormány vezetőségébe került.

A lagosi egyház több szinten úttörőnek tekinthető: ez az első bennszülött egyház a trópusi Afrikában; alapítói kivétel nélkül született afrikaiak voltak. Misszionáriusok, missziós segélyek, fehér vezetőség, vagy külső irányítás nélküli első afrikai egyház, mely gyermekeit inkább ősi nevekkel, mint keresztény nevekkel kereszteli. Az első egyház Nigériában, ahol az ősi dobokat, hazai hangszereket használják templomi zeneként.

Az istentiszteleteket részben ősi yoruba nyelvükön hallgatják, éneklük. Ahogy az egyház megvetette lábát, az erős mohamedán központokban, hídként működött a mohamedán, keresztény és törzsi hitvallások között.

1973-ban, az első regionális IARF konferenciának ez a Testvéri Egyház volt a házigazdája. — Ezen a gyűlésen egyházunk képviselőjében Bartók Béla főgondnokunk is részt vett. —

Montreálban az egyház képviselőjeként Adewole Soyombo—Abowaba szuperintendens és Alade Shonuibi alelnök vett részt az IARF világkongresszusán. Az egyház tagja a Brit Unitáriusok és Szabad Keresztény Egyházak szervezetének is.

Angolból fordította:
Szent-Iványi Ilona

Az angol unitárizmus nagy halottai

Nagy veszteség érte a közelmúltban angliai testvéregyházunkat. Két olyan jeles egyházi munkását veszítette, akiket nehéz lesz pótolni.

Dr. H. L. SHORT

Apja is lelkész volt, de a fiatal diák anyjától örökölte meleg szívét, amely egész munkás életét jellemezte. Egy beszélgetés rendjén erről így vallott: „Egész lelkézi munkámban a pásztorkodást szerettem a legjobban egyházi feladataim közül, mert ott alkalmam volt kapcsolatot teremteni a melegszívű emberekkel.” „Édesapjától tanulta meg a szervezés tudományát. Lankadatlan szorgalommal tanult, és tanított egy életen át. Felsőbb tanulmányait Cambridge-ben Oxfordban és az amerikai Harvardon végezte. Erdőkörű köre széleskörű: a teológia és a filozófia mellett a lélektan és főként a történelem volt. E tárgykörben jelentek meg legjelentősebb művei.

Lelkipásztorkodása első éveiről így emlékezett: „ezen évek során többet tanultam a lelkézi feladatokról, mint iskolai tanulmányaim rendjén, ott csak eszményeim voltak, a tapasztalati tudást itt szereztem meg.”

Dr. Short nemcsak könyvekből, jegyzetektől tanított, hanem tapasztalataiból is. Teológiai álláspontja kiegyensúlyozott, történelmi és filozófiai tapasztalatai pedig mélyek voltak. Az unitárius hagyományokat hittel ápolta és gazdag tudásával bővítette azok rendjét. A teológiai doktori fokozatot az Egyesült Államokban nyerte el.

Életének legtermékenyebb időszaka 1965—1974. közötti idő, amikor az unitáriusok oxfordi teológiai fakultásának, a Manchester Collegének professzora és dékánja — ahogyan ott nevezik principális volt. Ennek az 1675 óta folyamatosan működő unitárius intézménynek számos jeles vezetői közül is az első közé tartozott. Valósággal összenőtt intézetével és tanítványainak változó seregével. Tanított, nevelt, szervezett, és adminisztrált, de ha kellett, kalapáccsal a kezében javította, szepítette a gondjaira bízott intézetet. Gyakran mesélte, hogy amikor ő volt diák Oxfordban, akkor csak 14-en tanultak az épületben, és a beteg szíve miatt nyugalomba vonult prédikátort 64 diák búcsúztatta. Ebben az intézetben sok magyar unitárius lelkész nevelődött, 1860 óta állandóan voltak magyar ösztöndíjasok, legutóbb e

sorok írója; aki atyai pártfogóját és jó barátját gyászolja az elhunytban. Szívünk sohasem fogja elfeledni gazdag szívét jóságát.

E. D. DAVIES

Az 1975. esztendő másik nagy unitárius halottja E. D. Davies lelkész, aki az 1975/76 évben az angol unitáriusok évenként változó lelkész-elnöki tisztét töltötte be. Teológiai tanulmányait a másik unitárius teológiai főiskolán, Manchester városában végezte 1931—36 közötti években, amikor a magyar diákok közül főtisztelendő Pethő István is évfolyamtársa volt. Ismert angolai vidéki gyülekezetekben lelkészkedett éveken át, majd egyháza bizalma 1961-ben a londoni és környéki gyülekezetek esperesi tisztére hívta el a jeles prédikátort és jó szervezőt. E tisztet töltötte be haláláig. Felesége Emily, a londoni egyházi központ munkatársa volt, aki férjét sokoldalú munkájában állandóan támogatta. Széleskörű munkaterületen fejtett ki tevékenységet így az angol unitáriusok lapjánál az Inquirernél, a lelkészek nyugdíjintézeténél és segélyalapjánál.

Aldott legyen emlékeztetük.

Bajor János

Új köntösben a Biblia

Nyelvünk és Kultúránk címet viseli az Anyanyelvi Konferencia Védnökségének tájékoztató szemléje. Innen kölcsönöztük a címet e sorok elé. 1590-ben jelent meg az első teljes magyar nyelvű bibliafordítás, az istenes vénember Károlyi Gáspár munkája Vizsolyban. Ennek többször átdolgozott szövegét használták a pro-

KÁROLYI

90. Zsoltár 1—12.

Uram, te voltál nekünk hajlékunk nemzedékről nemzedékre!

Minekelőtte hegyek lettek és föld és világ formáltaték, öröktől fogva mindörökké te vagy Isten.

Te visszatéritek a halandót a porba, és ezt mondod: Térjete vissza embernek fiai!

Mert ezer esztendő annyi előtted, mint a tegnapi nap, a mely elmúlt, és mint egy őrváltási idő éjjel.

Elragadod őket; olyanokká lesznek, mint az álom; mint a fű, a mely reggel sarjad;

Reggel virágzik és sarjad, és estvére elhervad és megszárad.

Bizony megemésztetünk a te haragod által, és a te búsulásod miatt megromlunk!

Elédbe vetted a mi álnokságainkat; titkos bűneinket a te orczádnak világa elé.

Bizony elmúlik minden mi napunk a te bosszúságod miatt; megemésztjük a mi esztendeinket, mint a beszédet.

A mi esztendeinknek napjai hetven esztendő, vagy ha feljebb, nyolczvan esztendő, és nagyobb részők nyomorúság és fáradság, a mely gyorsan tovatűnik, mintha repülne.

Ki tudhatja a te haragodnak erejét, és a te félelmetességed szerint való bosszúállásodat?

Taníts minket úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk.

testáns egyházak a mai napig. A katolikusok a nagyszombati pap, Káldi György 1626-ban kiadott és a latin Vulgatából fordított, a múlt században Tárkányi Béla által is átdolgozott kiadásait olvasták.

Az elmúlt évtizedben úgy a protestánsok, mint a katolikusok munkabizottságokat hoztak létre az ere-

ÖKUMÉNIKUS

90. Zsoltár 1—12.

Uram, te voltál hajlékunk nemzedékről nemzedékre.

Mielőtt hegyek születtek, mielőtt a föld és a világ létrejött, öröktől fogva mindörökké vagy te, ó Isten!

A halandót visszatéritek a porba, és ezt mondod: Térjete vissza, emberek!

Mert ezer esztendő annyi a szemedben,

mint a tegnapi nap, amely elmúlt, mint egy őrváltási idő éjjel.

Elragadod őket, olyanok lesznek, mint reggelre az álom, mint a növekvő fű.

reggel virágzik és növekszik, estére megfonnyad és elszárad.

Bizony, elmúlunk haragod miatt, indulatod miatt megsemmisülünk, ha magad elé állítod bűneinket, titkolt vétkeinket orcád világossága elé.

Elmúlik minden napunk haragod miatt, úgy elmúlnak esztendeink, mint egy sóhajlás.

Életünk ideje hetven esztendő, vagy ha több, nyolczvan esztendő, és nagyobb részük hiábavaló fáradság,

olyan gyorsan eltűnik, mintha repülne.

Ki tudja, milyen erős haragod, és milyen félelmetes felháborodásod?

Taníts úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk!

deti nyelvekből készítenő új fordítások elkészítésére. Mindkét fordítást a Nyelvtudományi Intézet tudós munkatársai revideálták nyelvhelyeségi szempontból. Ismertetés és bírálat helyett izelítőül bemutatjuk a 90. zsoltár első 12 versét a revideált Károlyi biblia, az új ökuménikus — protestáns — és a katolikus fordítás szövegében.

KATOLIKUS

90. Zsoltár 1—12.

Uram, te voltál menedékünk nemzedékről, nemzedékre, mielőtt a hegyek kiemelkedtek, mielőtt a föld és a világ kialakult. Isten, te öröktől fogva vagy s örökké!

Te a halandót ismét porrá teszed. Így szólj: „Emberek fiai, térjetek oda vissza!”

Mert ezer év előtted annyi, mint a tegnapi nap, amely elmúlt. Vagy annyi, mint egy éjjeli órálás.

Hamar elragadod őket, olyanok, mint a reggeli álom, mint a sarjadó fű:

reggel kihajt, kizöldül, estére lekaszálják és elszárad.

Valóban semmivé leszünk haragod előtt,

megzavarodunk neheztelésedtől. A szemed elé állítottad bűneinket, — arcod világosságában látod vétkeinket.

Minden napunk haragodban múlt el, éveinket egyetlen sóhajként éltük át. Éveinknek száma legföljebb hetven, s ha erősek vagyunk, eljutunk nyolczvanig.

Ebből is a legtöbb betegség, hiú fáradozás;

gyorsan elszállnak, hamar végük szakad.

Ki mérheti föl haragod erejét, ki fél eléggé haragod hevétől?

Taníts meg számba venni napjainkat, hogy eljussunk a szív bölcsességére.

Külföldi hírek

A romániai unitárius egyház 1976. évi falinaptára megjelent. A naptárt minden esztendőben egy neves unitárius gyülekezet templomának a képe díszíti. Az idei évben a dicsőszentmártoni — románul Tirnaveni — XIV. századból származó műemlék templomát mutatják be, melyet 1970—72-ben Lukács Sándor esperes lelkész vezetésével a hívek adományából renováltak. Lukács Sándor esperes 1968-ban részt vett dr. Kovács Lajos akkori egyházi főjegyzővel együtt emlékeztető budapesti zsinatunkon. Most már a nyugalom éveit élvező Dicsőszentmártonban és a gyülekezet életét új fiatal lelkész irányítja: Fazekas Endre.

A román fővárosban, Bukarestben élő magyar unitárius hívek részére a német evangélikusok templomában kéthetenként istentiszteletet tart Száva Péter lelkész, szépszájú hallgatóság előtt.

A Mitropolia Banatului c. román nyelvű teológiai szemle 1975. évi 1—3. számát az egységtörékvések gondolatának szenteli. A legérdekesebb tanulmány-

ban dr. Milan Sesan professzor az összehívandó pánorthodox kongresszus problémáival foglalkozik. A tanulmányokon túlmenően a szenile homilétikai és katekétikai dolgozatokat is közölte.

A Keresztény Magvető 1975. évi 2—3. száma két román nyelvű homilétikai munkát ismertet. A bánáti mitropolia által kiadott prédikációskötet *Iesit-a semanatorul* — *Ime, kiment a magvető* és a nagyváradai orthodox püspökség gondozásában megjelent a *Carte de rugaciune* — *Imakönyv* c. munkát, melynek az az érdekessége, hogy az imák román és magyar nyelven kerültek közlésre.

Kisgyörgy Aron egykori budapesti presbiter Chicagóban, családjá körében közel 80 éves korában, néhány hónappal ezelőtt elhunyt. Elhalálzásáról Varga Iván mérnök, néhai dr. Varga Béla püspökünk fia értesítette szerkesztőségünket. Emlékét megőrizzük.

Nicolae, a román orthodox egyház bánáti metropolitája meghívta püspökünket, hogy vegyen részt segédpüspöke, dr. Timotei Sevcicu-Lugojanul ünnepélyes beiktatásán Temesvárott febr. 8-án. Püspökünk meleg hangú táviratban küldte el jó kívánságait.

Hírek

Pál István unitárius üzemmérnök és Kozma Agnes r. kath. technikus 1975. december 23-án tartották esküvőjüket a Budapest XIV. ker. r. kath. „Jáki” templomban Nyiredy István r. kath. és Bencze Márton unitárius lelkész szolgálatával. Isten áldása legyen az ifjú pár életén.

Dán Róbert kandidátus, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézete Reneszánsz kutató csoportja januári ülésén, melyen dr. Klaniczay Tibor egyetemi professzor elnökölt, előadást tartott *Vehe-Glirius és Dávid Ferenc* címen. Az érdekes és értékes előadásban Dán Róbert lapunkban már említett hollandiai kutatóútjának eszméletörténeti vonatkozású felfedezéséről számolt be. Ismertette a feltalált új irodalmi anyagot, melynek nyomán határozottan állítja, hogy tévesek azok a régebbi irodalmi megállapítások, mintha az erdélyi szombatosság Dávid Ferenc tanításából táplálkozott volna. Az erdélyi szombatosság mely Dávid halála után egy évtizeddel bontakozott ki, szellemi szülőanyjának a német származású és antitrinitárius vonatkozású tanításai miatt hazájából, a pfalzi tartományból előzőtt Vehe Mátyás, álnévén Glirius tanításaiban talált forrásra.

Szemle

Nemzeti ügyünknek tekintjük azt a felhívást, melyet az évforduló előtti ülésen hirdetett meg a párt Központi Bizottsága: „... felhívja a munkásszótályt, a termelőszövetkezeti parasztságot és az értelmiséget, a szocializmus minden hívét, egész népünket, hogy az 1976. évi és az új öt éves népgazdasági tervünk valóra váltását tekintse közös nemzeti ügynek.” Igerjük, hogy híveinkkel együtt az új esztendőben mi is ennek a gondolatnak a jegyében dolgozunk munkahelyeinken.

A leningrádi Teológiai Akadémia Michele Aras olasz juzsuita szerzetest tudományos fokozattal tüntette ki, aki a római pápai Keleti Intézet professzora. Az Akadémiai Tanácsának vonatkozó döntését Pimen pátriárka jóváhagyta s a döntésről Nyikodim metropolita küldött értesítést táviratilag a Jézustársaság előjárójának. A professor fiatal ember, 45 éves és a keleti liturgia szakembere. Vendégként előadásokat tartott a leningrádi főiskola hallgatói előtt. Mindkét részről remélik, hogy a jövőben erősödni fognak a római katolikus és orosz orthodox főiskolák között a kapcsolatok.

Brazíliai magyar református gyülekezetekbe mentek szolgálni Csákány István magyar református lelkész és lelkész oklevéllel rendelkező felesége, akik már szolgáltak Sao Paoloban és Rio de Janeiroban. A brazíliai református egyház előjárói Csákány Istvánnét is felhatalmazták „a teljes sakramentális” szolgálatok elvégzésére.

Az Evangélikus Élet egyik januári számában dr. Cserhádi Sándor „Szempontok egy gyülekezet adakozásához” címen a második korintusi levél 8-9. fejezeteire alapítva megvizsgálja a gyülekezetek közötti útmutatásul a gyülekezetek anyagi vonatkozású gazdálkodásáról. Pál arról gondoskodik, hogy a gyűjtés lelkileg és anyagilag jól elő legyen készítve. „Arra is vigyáz az apostol, hogy a gyűjtésre a gyanú árnyéka se vetődhesse. A gyülekezeteknek meg kell győződnie adományuk rendeltetésének megfelelő felhasználásáról. Rajongás volna a gyülekezet pénzügyeit egyedül a bizalomra építeni. A pénzkezelésnek nemcsak Isten, hanem emberek előtt is tisztának kell lennie.”

A budapesti evangélikus teológiai akadémiai hallgatók tavaly ősszel reformációi emlékűnnepélyt tartottak, melynek műsorát ők állították egybe. Luther mellett — írja a beszámoló — „Négy ember életéről és munkájáról hallottunk: Münzer, Zwingli, Kálvin, Servet. Az emberi történelem nagyjai közé tartoznak ők is, és mint ilyen emberek, ők sem voltak mentesek teológiai-politikai tévedésektől. Az emlékező utókor ezt nem tagadhatja le, de a történelmi értékelésen keresztül újra és újra visszahelyezheti személyeiken túl magát az igaz ügyet az őt megillető helyre.”

Vörösmarty Mihályról születése 175. és halálának 120. évfordulója alkalmából a napisajtó, az irodalmi hetilapok és az egyházi szemlék is részletesen megemlékeztek. A Szózat költője mindenkor megérdemli, hogy életére és költészetére emlékezzünk. A halála előtt írt A vén cigány című versében előbb fájdalommal szökög „Isten sírja reszket a szent hokban” de végén mégis optimista a befejezés „Lesz még egyszer ünnep a világon...”

Jekatyerina Szirenko szovjet ápolónő az elmúlt év végén kapta meg a Nemzetközi Vöröskereszt legmagasabb kitüntetését a Florence Nightingale érmet. Erről a múlt századi neves unitárius asszonyról elnevezett kitüntetést különleges emberszeretetéért és hősiességéért kapta ez az orosz asszony, aki 18 éves korában 1941-ben önként ment a frontra és élete kockáztatásával több száz sebesültet mentett ki a tűzvonalból.

A BÉKEHIRNÖK a baptista egyház lapja, most hetenként megjelenik. Főszerkesztője Palotay Sándor, a Szabadegyházak Tanácsának elnöke, szerkesztője Nagy József a baptista teológiai sze-

minárium dékán professzora. E lapban a baptista egyház iróin kívül más kisebb egyházak életéről is olvashatunk híradást. Leggyakrabban az adventista egyházzal. Újabban Hecker Frigyes a metódista egyház szuperintendense és Deák József az Evangéliumi Pünkösdi Közösség elnöke írásmagyarázatait olvashatjuk a Békehírnök hasábjain.

Vietnami egyházi vezetők újkor látogatást tettek Pham Van Dong miniszterelnöknel. A hanoi katolikus érsek kifejezte maga és egyháza nevében készségüket, hogy támogatják az ország újraépítését.

Magyar Ferencet, az Új ember felelős szerkesztőjét, a katolikus sajtó jeles munkását hatvanéves születésnapján mi is szeretettel és barátsággal köszöntjük. Ez alkalomból fogadta Magyar Ferencet Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyháziügyi Hivatal elnöke és további munkájához jó egészséget és sikert kívánt.

Baldassari ravennai katolikus érsek — 68 éves — a pápa leváltotta és utódául Tonini püspököt nevezte ki. Az Új ember szerint a leváltás valószínű oka az érsek magatartásában keresendő, aki igyekezett az egyház és a munkásság közötti szakadékot betölteni és ellene szegült már 1968-ban a püspöki kar „egységes szavazásra” buzdító felhívásának.

Az evangélikus országos presbitérium ülést tartott, melyen D. Káldy Zoltán püspök elnök változta az 1976-os év legfontosabb feladatait. Ezek közül megemlíti a következőket: „Gyülekezeteinkben lehetőség szerint el kell érni, hogy a gyülekezeti tagok önkéntes alapon legkevesebb évi 200,— Ft-tal — nyugdíjasok 150,— Ft-tal — járuljanak hozzá személy szerint, gyülekezeteink és országos egyházunk anyagi fenntartásához. Természetesen ez az összeg nem kötelező, csupán kérés a gyülekezeti tagokhoz.”

„A lelkészi munkaerő jobb elosztásáról kell gondoskodni. Egyes lelkészek ugyanis egészen kis gyülekezetekben aránylag kevés munkával végzik szolgálatukat, mások pedig nagy területen és szórványokban túlterheltek. Meg kell vizsgálni ebben az összefüggésben, hogy a Központi Alap segélyét, mely gyülekezetek, illetőleg lelkészek számára biztosíthatjuk.”

„Folytatni kell a kis lélekszámú gyülekezetek összekapcsolását nagyobb gyülekezetekkel, hogy így a szolgálatok jobban arányosíthatók legyenek és a lelkészi fizetést is jobban biztosíthatjuk.” Fenti bölcs és gyakorlati tapasztalaton alapuló gondolatokkal érdemben egyházunknak is foglalkoznia kellene.

Keresztury Dezső íróval, a mi körünkben is többször szerepelt katolikus tudóssal folytatott érdekes beszélgetés a Reformátusok Lapja hasábjain dr. Makay Miklós. Beszél szülővárosa Zalaegerszeg egykori irodalmi életéről és elmondta, hogy volt a városban egy lap, melyet „egy Erdélyből odaszármazott tanár, Borbély György” szerkesztett. Borbély György egyházunk tagja volt, leszármazói élénk szerepet játszottak budapesti gyülekezetünk életében.

Varga Imre dr. püspököt, a szlovákiai reformátusok vezetőjét 70. születésnapja alkalmából mi is szeretettel és tisztelettel köszöntjük.

Az 1976. évi Pápai Évkönyvből érdekes adatokat tudhatunk meg. Az elmúlt évben VI. Pál pápa 165 új érseket és püspököt nevezett ki. Az év folyamán elhalt 10 bíboros és 68 érsek és püspök. A katolikus egyház kardinálisainak száma 1976. elején 120, ezek közül 101 még nem töltötte be 30. életévét így egy esetleges pápaválasztáson szavazati joggal rendelkeznek. Az egész világon 2231 püspöki székhely van és a püspökkari konferenciák száma 98. A pápa az elmúlt évben több nemrégiben függetlenné vált afrikai államban apostoli nunciaturát és kisebb-rangú képviselői szövet létesített.

A H. N. Adventista Egyház 1975. decemberében külföldi vendégek jelenlétében ünnepelte meg önálló szervezetté — unióvá — alakulásának 50 éves jubileumát. Az ünnepi konferencián belső

ügyeket rendező határozatokat hoztak, melyek közül idézzük „az úgynevezett ökümenikus kérdésben” tett nyilatkozatukat. „Mint tudjuk — nyilatkoztak — a H. N. Adventista Egyház nem tagja az Egyházak Világtanácsának, mégis aktív párbeszédet folytat ezzel a szervezettel. A magyarországi H. N. Adventista Egyház nem tagja az Egyházak Világtanácsának és az Ökümenikus Tanácsnak, de kihívásként — mivel bizonyágtételre kötelezett nép vagyunk és újra és újra jelentkeznek a párbeszéd igénye és egyes területeken az aktívabb együttműködés kérdése. Ezt a párbeszédet alapelveink figyelembe vételével végezzük. Mi csak azt az ökümenikus törekvést tartjuk elfogadhatónak, amely minden becstelenség — vallásos és nem vallásos — jószándékú emberrel való kölcsönös cselekvésnek értelmezi az ökümenét.” Elhatározzuk magunkat minden olyan ökümenikus törekvéstől, amelyek a megismert igazsággal ellentétesek és a felismert igazságok feladására készítetnek. De részt kívánunk venni minden olyan munkában és szolgálatban, amelyet más hitvallású emberekkel együtt végezhünk anélkül, hogy hitelveinket feladnánk.”

Franciaországban Párizs új evangélikus püspökévé választották René Blanc lelkészt. Az eddigi püspök, Albert Greiner nem jelöltette magát az új ciklusra.

Az Új ember c. katolikus hetilap ismerteti a tavaly augusztusban elhangzott Vitray Tamás interjúját, amit az ismert öttusabajnok Balczó Andrásval folytatott. A lap részleteket közöl Balczó András nyilatkozatából. Ebből idézzük az alábbi két elgondolkodtató mondatot: „A versenyés mindig felkészülés valamilyen következő tevékenységre.” — „Egész versenyzői pályafutásom pedig felkészülési lehetőség arra az életre, ami utána következik. Ez mindig jó közérzetet ad...”

A hollandiai római katolikus egyház utrechti érsekül és hollandiai primásul Jan Willebrands, 66 éves bíboros választotta meg. A bíboros új tisztsége mellett megtartja a vatikáni keresztény egységtitkárságban viselt elnöki tisztét is. Megválasztása protestáns egyházi körökben is általános megelégedést keltett.

Dr. Tóth Károly a KBK főtítkára december közepén látogatást tett Párizsban, ahol a KBK munkássait és francia protestantizmus vezetőit látogatta meg.

A Német Demokratikus Köztársaság több mint száz protestáns lelkésze novemberben a berlini „Stephanus-Stiftung”-ban tartotta meg regionális konferenciáját, melynek témája „Evangelium és szolidaritás” volt.

A KBK csehszlovákiai bizottsága decemberben ülést tartott, dr. J. Michalko evangélikus püspök elnöke alatt. E gyűlésen adták át a Békevilágtanács emlékermet dr. I. Michalko püspöknek, aki a KBK alelnöke és dr. Miroslav Nováknak, a huszita egyház patriarkájának.

Bihari József színművészt köszöntötte a magyar sajtó 75-ik születésnapja alkalmából. Erdővidék szülőltjét, megszámlálhatatlan kiváló színészi alkotás megformálóját szeretettel köszöntjük.

Az angolai nép igazságos ügyének támogatására hívta fel a világ keresztényeit a Keresztény Békekonferencia nevében Nyikodim metropolita a KBK elnöke és dr. Tóth Károly főtítkár. „A KBK mindig az elnyomottak oldalára állt és támogatta a gyarmati igában levő országok felszabadítására, önrendelkezésére és függetlenségére irányuló szüntelen harcot” hangsúlyozza többek közt a nyilatkozat.

Nagy József, a baptista teológiai szeminarium dékánja, a Békehírnök szerkesztője, baptista lelkész „Írtam nektek...” c. jelentetett meg egy gyűjtéményt „Isten ígéjéről”. A meleghangú szép magyar nyelven megírt hiterősítő kötetet elolvasásra híveinknek is ajánljuk.

Apáczai Csere János emlékkönyvet jelentetett meg a Református Egyház dr. Makkai László szerkesztésében, melynek ismertetésére még visszatérünk.

Bélyegsarok

SZERVÉT MIHÁLY
(1511—1553)

Genfnek Champel nevű dombos-völgyes részében „a kanton kórház fala és kertes házak között húzódik a rue Michel Servet. Az utca alsó végében gránit-tömb áll, rajta felirat: „Itt halt máglyahalált aragóniai Michel Servet Villeneuve-ből 1553. október 27-én”.

Ki volt Servet Mihály? Hittudós, orvos és a kisvérkör felfedezője. Servét-ről sokszor emlékeznek meg úgy, mint aki az unitarizmus előfutára és vértanúja volt. Ahhoz, hogy megtudjuk, ki volt Servet Mihály, vissza kell mennünk a XVI. század első felébe, amikor a kapitalizmus még embrionális állapotban, de már születőben volt, s az egyház merev dogmatizmusa, világi hatalma útjában állt a feltörekvő polgárságnak, új vallásra lett szükség, amely a maga forradalmiságával elősegíti a fejlődést. Luther Márton lépett fel elsőként az egyház megújításának igényével, s az ő útján haladt tovább a svájci Zwingli Ulrich, a francia Kálvin János és Servet Mihály. Kálvin már a teljes szakítást hirdette a régivel szemben, ő szakította le végleg a reformációt, a polgárság ideológiáját a feudális gyökerekről, ő idegenítette el a római egyháztól. Servet társadalmilag nem is kívánt többet; eszméileg azonban — élve a tudomány szabadságával — tovább akart lépni. Amit Kálvin csupán félig vagy negyedrészt mert elmondani azt Servet igyekezett végiggondolni.

Servet Mihály 1511. szeptember 29-én született az aragóniai Tudelában. Atyja tekintélyes jegyző Villanuevában, anyja francia nő volt. Spanyolország ekkor négy évszázada az inkvizíció rémuralma alatt élt. Ebben a légkörben nőtt fel Servet. 14 éves korában már tudott latinul, görögül, héberül és jártas volt a skolasztikus teológiában.

A saragossai egyetemet hamar otthagytta és Toulouse-ba ment, ahol az egyetem híres volt jogi fakultásáról; ahol szabadabb szellem uralkodott, mint a spanyol egyetemeken; Servet itt szabadabb, tágasabb világot talált. A jog nem keltette fel az érdeklődését, itt jutott először Bibliához. Ráébredt, hogy becsapták: a Bibliában nincs semmi, ami az inkvizíciót indokolná, nincsenek benne dogmák. Servet V. Károly gyóntatójának titkáráként követi a császárt Itáliába, majd Németországba. A 19 éves fiatal ember Luther lelkes hívévé szegődik. Nem sokáig, mert fanatizmusától visszariad. Mászt akart: humánus kereszténységet, dogmák, egyházi hierarchia és vallási türelmetlenség nélkül. Servet élete ettől kezdve szüntelen hadakozás és menekülés.

Augsburgi állásáról lemond és Baselbe megy. Itt megakadályozzák, hogy a szentháromság ellen írt könyvét kiadja, de Hagenauban ez sikerül. Sőt újabb könyve jelenik meg a Biblia és a dogmák ellentétéről. Tovább kell menekülnie és Lyonban korrektori állást kap és

egy ideig nyugalomban élhet Michel de Villeneuve néven.

Lyonban a professorokat meglepi, milyen tökéletesen ismeri Servét az ókori nyelveket, és megbízzák, dolgozza fel Ptolemaios földrajzát. A könyv 1535-ben megjelenik és nyomban nagy sikert arat; ez volt az első összehasonlító földrajzi munka.

A Ptolemaios-könyv megszerezte számára Symphonion Champier-nek, a lotharingiai herceg orvosának a barátságát. Champier terelte orvosi irányba Servet érdeklődését és ő egyengette az útját a párizsi egyetemre. Megjelenik első orvosi munkája szörpök használatáról (*Syruporum univrsae ratio*). Párizsban egy jó barátot és egy nagy ellenfelet szerez. A barát *Pierre Paulmier*, Vienne későbbi érseke, az ellenfél *Kálvin*. Servet előbb anatómiai tanulmányokba merül, majd csillagászatral és asztrológiával kezd foglalkozni. 1540-ben befejezi orvosi tanulmányait, és egy kisvárosban, Charlieu-ban kezd orvosi gyakorlatot.

Vienne érseke meghívja, legyen házi-orsosa. Tizenkét évig él az érsek és az „eretnek” egy fedél alatt békességben de Servet ezalatt sem tétlen. Főműve. A kereszténység visszaállításán (*Christianismi Restitutio*) dolgozik. A kézirat részelt elküldi Kálvinnak. Kálvin főművét — *Institutio religionis Christianae* — Servet széljegyzetekkel látja el, rámutat a tárgyi tévedésekre, pontatlanságokra, és logikai hibákra, de Genfből érvek nem érkeznek.

1553-ban megjelenik Servet főműve, amelyből Balthasar Arnollet vienne-i nyomdász ezer példányt készített titokban. A könyvből ma már csak mindössze három példány élte túl az elkobzást és a tűzre vetést.

A könyv fele Servet két előbbi könyvéből készült összefoglalás volt a szentháromság tanáról, ezekhez hozzácsatolta harminc, Kálvinhoz írott levelét, egy értekezését Melanctonhoz s így került ki a több mint hétszáz oldal.

A könyv 170. oldalán a kisvérkör leírása kezdődik. A Bibliából indul ki — Mózes 1. és 5. könyve szerint a „lélek” a vérben lakozik — de a lényeges mondanivaló éles megfigyelésen és logikus következtetésen alapul: „... Az életszellem (*spiritus vitalis*) keletkezése a bal kamrából indul ki, amiben a tüdők különösen közrejátszanak azzal, hogy bennük történik a vér keveredése a levegővel, amely a jobb kamrából a bal kamrába tart. A vérnek ez az útja azonban nem olyan, mint ahogyan általában hiszik, nem a szív középső falán megy, hanem nagyon bonyolult módon (*magno*

artificio) a jobb kamrából hosszú utat tesz meg a tüdőbe, ott aranyárga (*arteriás*) lesz és a tüdővenából a tüdőartériába ömlik. Itt elkeveredik a belégzett levegővel, míg a kilégzés által a koromtól (*CO₂*) megtisztul...” A gázcsere leírása 1553-ban, egy teológiai mű adaléka-ként! Csodálatos.

Amint a könyv ellenségei kezébe kerül, ez végzetessé válik Servet-re. Kálvin, a reformátor, a katolikus inkvizícióhoz fordul és a francia főinkvizítor, *Pierre Ory* lecsap Servet-re és a nyomdással együtt börtönbe vetik, de három nap múlva megszökik. Távollétében műveivel együtt máglyára ítélik és 1553. június 17-én elégetnek öt bála könyvet. A többit később Frankfurtban égetik el. Ekkor váratlan fordulat következik: a máglyától éppen csak megmenekült Servet 1553. augusztus 13-án reggel megérkezik Genfbe. Eppen akkor, amikor a poroszok bejárták Genf utcáit: mindenki menjen Kálvint meghallgatni (ez pénzbüntetés terhe mellett kötelező volt). Kálvin a Szent Péter katedrális szószékéről megpillantja a gyűlölt eretneket, és ezzel Servet sorsa megpecsételődött. Ezután az események már gyorsan követték egymást és 1553. október 27-én Champel mezején a máglya lángjai vörösrre festették az eget. A test elhamvadt, de a gondolatot nem lehet megölni. Elmondható, hogy ha Servet könyve nagy és maradandó befolyást gyakoroltak a szentháromságról szóló athanázusi dogma alapjainak megingatására, halála még nagyobb befolyást gyakorolt a vallásszabadság, a gondolat- és szólásszabadság útjának egyengetésére.

Ha véleményt akarunk alkotni magunknak erről a szomorú eseményről, nem eshetünk Kálvinnal szemben a szűklátókörűség és megnemértés azon hibájába, melyet ő Servettel szemben tanúsított. A protestantizmus többet köszönhet Kálvinnak, mint — Luther kivételével — bárkinek, s több századon át a lutheránus országokon kívüli protestáns gondolat vezérlő fénye maradt.

Illyés Gyula írja „A Reformáció genfi emlékműve előtt” című versében: „Híszed, hogy volna olyan-ilyen magyarság, ha nincs — Kálvin?

Nem hiszem.
Vagy mást mondok: szobádban volna villany,
ha nem lép Giordano Bruno a tűzbe?”

Olvasóinknak bemutatjuk a svájci posta Szent Péter templomát ábrázoló bélyegét, ahol egykoron a genfi történelem formálódott.

Dr. Kiss József

Hírek

Nyíregyházán dr. Ferencz József püspök látogatást tett dr. Timkó Imre görög katolikus megyéspüspöknél, aki egyháznak képviselőjét ebédre is vendégül látta.

Szegeden tett látogatást dr. Ferencz József püspök és Bartók Béla főgondnok. Huszti János közügyigazgató kíséretében. Megbeszélést folytattak dr. Rátkai János megyei egyházügyi titkárral Kelemen Miklós lelkésznek Hódmezővásárhelyről Szegedre történt átköltözése és az ezzel kapcsolatos kérdésekről.

Szegeden püspök és főgondnok felkeresték dr. Udvardy József római katolikus megyéspüspököt, aki látogatásukat azóta viszonozta.

Veszprémben püspök és főgondnok látogatást tett Kádár László katolikus megyéspüspöknél jan. végén, aki dr. Klempe Sándor ny. veszprémi püspök társaságában fogadta egyházunk képviselőit, akik a látogatás befejeztével megtekintették a püspöki palota műkincseit.

A Magyarországi Református Egyház Zsinatának elnöke, dr. Bartha Tibor püspök meghívására dr. Ferencz József püspök, febr. 11-én Debrecenben részt vett a gályarabságra ítélt egykori prédikátorok kiszabadításának 300. évfordulója alkalmából tartott ünnepi istentiszteleten és az ezt követő ünnepségeken.

Az Evangélikus Teológiai Akadémia havonta tartott fórumára febr. 3-ra meghívta dr. Ferencz József püspökünket,

hogy egyházunk történetéről és életéről tartson előadást. Az előadást követően többen tettek fel kérdéseket, melyeket püspökünk megválaszolt. Egyházunk főpásztorát dr. Fabiny Tibor dékán köszöntötte és a hallgatóság sorában jelen volt a professzori kar legtöbb tagja.

Győrött tart úrvacsoraosztással egybekötött istentiszteletet április 11-én. Virágvasárnapján Szász János dunántúli szórványgondozó lelkészünk, a hová a környékbeli unitárius híveket is szeretettel várja d.e. 11 órakor a református gyülekezeti terembe.

Szegeden dec. 28-án Kelemen Miklós lelkész egyházi megáldásban részesítette Jobba Miklós és Kovács Éva házasságát. A fiataloknak sok boldogságot kívánunk.

Egyházi könyvtárunk rendezése Kaplayné Schey Ilona dr. vezetésével folyamatban van. Anyagunk legértékesebb része az unitárius folyóirat-állomány. Sajnos egyes lapszámok hiányoznak. Kérjük híveinket, hogy akinek birtokában vannak az alább felsorolt füzetek, szíveskedjenek azokat könyvtárunknak ajándékozni.

Unitárius Közlönyből hiányzik: a 18-ik kötet, vagyis az 1905. évfolyam. Az 1919—20. évfolyamból a 4—8. füzetek. Az 1921-es évfolyamból a 4—6. füzetek. Az 1922-es évfolyamból a 10-ik füzet, 1923-as évfolyamból a 6-ik füzet, 1924-es évfolyamból a 3-ik füzet.

Az Unitárius Szószék c. folyóiratból hiányzik: az 1921-es évfolyam 3—4. füzet, az 1922. évfolyam 1—4. füzet, az 1923. évfolyam 2. füzet, 1924. évfolyam 1—3. füzet és 1937. évfolyam 3—4. füzet.

HALOTTAINK

DR. IMREH DÉNES
(1890—1975)

Fiatalán született szegény sorsú, de igyekvő székely szülők gyermekeként akikkel gyermekként Csekefalvára került. Apja ott molnárkodott. Itt kezdte el iskolai tanulmányait, majd szorgalmas jutalmául szülei beiratják a székelykeresztúri unitárius gimnáziumba, mely akkor még hatosztályos volt. Innen kerül a két utolsó évre a kolozsvári unitárius kollégiumba, ahol 1910-ben tesz érettségi vizsgát. A szorgalmas ifjú embert szülei egyetemre küldik. Jogot tanul, majd közbejön a világháború, mely őt is a frontra szorítja. Innen hazaérkezve Debrecenben telepszik meg, ahol leteszi hiányzó vizsgáit, s ügyvédjelölt lesz. 1970-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem, felavatása félszázados évfordulóján arany diplomával tiszteli meg.

Debrecenben lesz közjegyző-helyettes és Nagykállón 1932-ben közjegyző, innen került Miskolcra 1939-ben és 60 éves korában nyugdíjazzák. Néhány évi megpróbáltatás után az ügyvédi munkáját folytatja és a csornai ügyvédi munkaközösség vezetőjeként dolgozik 1954—62 között, amikor végleg nyugalomba vonul.

Az unitárius egyháznak hűséges tagja. Már Debrecenben egyike az ott megalakult egyházközség vezető tagjainak és hűséges támogatója nagykállói és miskolci lakosként is. Elévülhetetlen bátor érdemei voltak a kocsordi gyülekezet megalakításában. 1947-ben az addig egyházi tanácsost, a legmagasabb világi unitárius tisztségre emelik, amikor egyhangúan főgondnokká választják. E tisztelet nagy szorgalommal és lelkiismeretességgel látta el, 1957-ben történt visszavonulásáig, amikor is egyháza tiszteletbeli örökös főgondnokká választotta. Az Unitárius Eletnek szorgalmas olvasója haláláig.

A nyugalom éveit feleségével csendes visszavonultságban, bölcs meditatálással töltötte Csornán, szerény körülmények között, úgy, ahogyan élete elkezdődött. Ezekben az években felesége megértő szeretete mellett leánya és veje ragaszkodása, majd a felnövekvő unokák életében való gyönyörködés töltötte ki napjait. Megérte első dédunokája megérkezését is.

Hátramaradottainak őszinte szívből vigasztalódást kívánunk. Munkássága és emlékezte egyházunk történetének lapjain megmarad. Hamvait a győri köztemetőben helyeztük örök nyugalomra.

dr. Ferencz József

Vadady Albert, a Budapesti Egyházközség gondnokasszonyának férje, 1975. december 11-én, hosszú szenvedés után meghalt. Temetése január 12-én volt, nagy részvét mellett az Újpest-Megyeri temetőben. Huszti János lelkész szolgálatával. Gyászoló családján túl nagy baráti köre és unitárius híveink népes gyülekezete róttá le kegyeletét hamvai mellett. Nagyenyedről indult 81 esztendő földi élete sok szép és lelkiekben gazdag vonást mutat. Míg felesége 51

évi házasság után hűséges férjet, leányai egy igaz szívű édesapát, unokái jószágos nagyapát gyászolnak benne, mi egy meglelőkü barátot, kinek őszinte közvetlensége, meleg vendégszeretete, kitörölhetetlenül véste emléket szívünkbe. Emlékét megőrzik írásainak ismerői, olvasói is. Újságíróként kezdte pályáját, majd élete későbbi szakaszában számos bibliai történetet, jézusi példázatot elevenített meg rövid színpadi jelenetekben. Közülük néhányat a korábbi évek gyülekezeti összejövetelein bemutatva ismeretek meg híveink, s ezeken keresztül — hisszük — számosan emlékeznek reá és őrzik emlékét. Istenhez szálló imádságainkban lelke hazatalálásáért, porai pihenéséért, szerettei vigasztalásáért imádkozunk.

Körössi Ferencné, Orbán Nagy Julianina Homoródkeményszőlőszőlőszőlő 92 éves hívünket december 30-án, a Bp. X. ker-i Új-Köztemetőben Bencze Márton lelkész temette. Emlékét őrizi az a 4000.— forintos aranykönyvi bejegyzés is, melyet a Nagy Ignác utcai templom új orgonája költségeihez való hozzájárulásaként hagyományozott. Lapunk nyilvánossága útján mondunk példaadó megnyilatkozásáért hálás köszönetet, igaz egyházszeretete fájó veszteség, de emléke áldott és szívünkben él.

Horváth Árvédné sz. R. Filep Ilona Debrecenben váratlanul elhunyt. Más egyház tagja volt, korábban elhalt férjével együtt, de mindég szíves barátságot mutattak debreceni lelkészeink iránt. Az elhunyt néhai főtisztelendő R. Filep Imre testvére volt. Gyermekei, unokái és testvérei és a nagyszámú rokonság gyászában őszinte szívvel osztozunk. Temetése nagy részvét mellett mellet febr. 11-én volt Debrecenben.

Kovács György, a székelykeresztúri unitárius főgimnázium egykori tanára 88 éves korában, Budapesten elhunyt. Január 14-én helyezték örök nyugalomra a rákospalotai temetőben, egykori tanítványa, Bencze Márton lelkész szolgálatával.

Keresztes Bálintné sz. Gulyás Julianina 86 éves szegedi lakost Kelemen Miklós szegedi lelkész temette a hódmezővásárhelyi temetőben.

Szabó Istvánné sz. Molnár Julianna, néhai Molnár Pál, a pestlőrinci templomépítő gyülekezet presbiterének leánya, elhalt. Temetésén aug. 23-án, a család kívánsága szerint a helyi református és unitárius lelkészek szolgálatában.

Nagy István színművész, aki számos alkalommal szerepelt egyházunk gyülekezeti összejövetelein, 66 éves korában jan. 23-án, hosszú szenvedés után elhunyt. Emlékét mi is kegyelettel őrizük.

Simonyi Imréné sz. Gácsér Ilona 72 éves háztartásbeli, Gácsér József egykori magyarkuti gondnokunk nővérét jan. 10-én Sződligetben temette Szász János lelkész.

Kozma Mihály, a pestlőrinci gyülekezet alapító presbiter 78 éves korában elhunyt. Hamvasztás után márc. 2-án László Andor lelkész temette.

özv. Szatmári Pálné sz. Mónus Jusztina 77 éves háztartásbeli nagy részvét mellett febr. 17-én temette Huszti János budapesti lelkész a hódmezővásárhelyi unitárius temetőben.

A budapesti gyülekezet halottas anyakönyvének tanúsága szerint, legutóbbi lapszámunk megjelenése óta, lapzártáig az alábbi elhalt kedves híveinket temették: Weber Jánosné sz. Terényi Katalin 90 éves háztartásbeli; Szász István 43 éves zenetanárt, Holcz Istvánné sz. Bencze Ida 54 éves, postai kézbesítőt, Szimonidesz Ilonka 56 éves tisztviselőt, László Illésné sz. Shanzer Sarolta 93 éves háztartásbeli; Szimonidesz Gyuláné sz. Marosán Róza 88 éves háztartásbeli; Bencze András 89 éves ny. asztalos; Kisgyörgy Lajos 66 éves ny. sportlövő- és öttusa-mesterredzőt. Beke Béla 70 éves nyugdíjast.

A pestlőrinci gyülekezet halottas anyakönyvének tanúsága szerint az 1975. esztendő folyamán az alábbi híveinket temették: Bán Endre 75 évest, jan. 9-én; Tichy Rezső 78 évest jan. 31-én; Magyar Györgyné 83 évest febr. 18-án;

Szalai Istvánné 48 évest febr. 28-án; Derzsi Árpádné 79 évest máj. 14-én; Vinceffi Ferencet 54 évest jún. 26-án; Debré János presbitert aug. 7-én; Löwenberger Béláné 69 évest nov. 18-án.

Aldott legyen drága halottaink emlékezete.

Hírek

LAPUNK OLVASÓINK ISTENTŐL
ÁLDOTT BOLDOG HUSVÉTI
ÜNNEPEKET KIVÁNUNK.

Húsvét első és másodnapján — apr. 18. és 19-én, — templomainkban a szokott időben úrvacsoraosztással egybekapcsolt istentiszteletet tartunk.

Lapunk következő száma a pünkösdi ünnep után jelenik meg, így már most felhívjuk olvasóink figyelmét, hogy pünkösdi ünnepén — jún. 6-án templomainkban ünnepi istentiszteletet tartunk és úrvacsorát osztunk.

A budapesti unitárius gyülekezet megalakulása századik évfordulójára emlékezve márc. 6-án templomunkban ünnepélyt díszközgyűlést tartott.

Szent-Iványi Ilona teológiai hallgatónk, aki az evangélikus akadémián kezdte meg tanulmányait, az 1975/76. akadémiai év első félévének előírt összes vizsgáit jeles eredménnyel tette le. További tanulmányaihoz is sikert kívánunk.

A kolozsvári unitárius kollégiumban végzett és tanult öreg diákok május hó 8-án este 6 órakor a Nagy Ignác u. templomban találkozót tartanak, melyre azoknak, akiknek címét tudomásunkra hozták, idejében külön meghívót fogunk küldeni. A találkozó után a gyülekezeti teremben egytálételes vacsora, azoknak, akik írásban vagy telefonon — 113-094 — előre jelentkeznek.

Hódmezővásárhelyen — egyelőre mindig a hó második vasárnapján tartunk istentiszteletet és a nagy ünnepek alkalmával úrvacsorát is osztunk. A januári szolgálatot Bencze Márton, a februári Bajor János lelkészek, a márciusit dr. Ferencz József püspök végezték. Húsvét első napján apr. 18-án, Szász János lelkész prédikál és oszt úrvacsorát. A kántori szolgálatot minden alkalommal dr. Jakab Jenőné zenetanár látta el.

Az angolai unitáriusok évi közgyűlését a skóciai Edinburgh városban tartják apr. 5—9 napján. A közgyűlésen angolai unitárius testvéregyházunk meghívásának eleget téve püspökünk és főgondnokunk is részt vesznek, tolmácsolva egyházunk és gyülekezeteink jó kívánságát. Előtte és utána több angolai unitárius gyülekezetben tesznek látogatást.

A romániai unitárius egyház meghívására dr. Ferencz József püspök hivatalos látogatást tesz Kolozsvárra. A megbeszélések közt szerepelt az 1979. évi Dávid Ferenc halálának négyszázéves évfordulóján tartandó kolozsvári és budapesti zsinatok időpontjának egyeztetése.

UNITÁRIUS ELET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferencz József

1055 Budapest, V. Nagy Ignác u. 4.

Táv.: 113-094.

A szerkesztő bizottság tagjai:

Bajor János és Bencze Márton

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető

bármely postahivatalnál, a Posta hírlap-üzleteiben és a Posta Központi Hírlap

Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József

Nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautal-

ványon, valamint átutalással a KHI

215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára.

Evi előfizetési díj 36,— forint

Külföldre évi 44,— forint.

INDEX: 25.842

75.2714/2-04 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bolgár Imre vezérig.